

Tegenspel bieden aan de tijdgeest

New Public Brutalism.?

Nederlandse
School voor
Openbaar
Bestuur

Mark van Twist
Shivant Jhagroe

prof. dr. Mark van Twist

is decaan en bestuursvoorzitter van de NSOB. Hij is daarnaast hoogleraar bestuurskunde, in het bijzonder bestuurs- en beleidsadvisering in publiek-private context, aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

dr. Shivant Jhagroe

is universitair docent Bestuurskunde aan Leiden University. Hij richt zich op thema's als klimaat en (digitale) technologie, met specifieke aandacht voor macht, ongelijkheid en rechtvaardigheid.

Inhoudsopgave

- 1. Brutaliteit als teken van de tijd → 4**
 - 1.1 Normalisering van het absurde → 5
 - 1.2 Duiden van en verhouden tot brutale macht → 6
 - 1.3 In dit essay → 7
- 2. Brutalisme? Een korte begripsbiografie → 8**
 - 2.1 Van beton naar betekenis: esthetiek van brutalisme → 9
 - 2.2 Brutalisme als bestuursstijl: van bouwen naar besturen → 9
- 3. Naar een conceptueel begrip van New Public Brutalism → 12**
 - 3.1 New Public Brutalism: Wat is er brutaal aan? → 14
 - 3.2 New Public Brutalism: Wat is er publiek aan? → 19
 - 3.3 New Public Brutalism: Wat is er nieuw aan? → 24
- 4. New Public Brutalism in historisch perspectief → 28**
 - 4.1 New Public Management (NPM) → 30
 - 4.2 New Public Governance (NPG) → 31
 - 4.3 New Public Brutalism als reactie op NPM en NPG → 33
- 5. Anders (leren) tegenspreken? Verleidelijke valkuilen → 39**
- 6. Voorbij Brutalisme? Tegenspel bieden aan de tijdgeest → 50**
- 7. Voorlopige eindstand: na fatalisme naar optimisme? → 62**
- Geraadpleegde literatuur → 65**

1. Brutaliteit als teken van de tijd

Viering 250 jarig bestaan van de VS: MMA-fight & Patriot Games

Onlangs opperde president Donald Trump het idee om het 250-jarig bestaan van de Verenigde Staten op 'Flag Day' te vieren met een Mixed Martial Arts-gevecht in de tuin van het Witte Huis. "Een uniek spektakel met vechtsportkampioenen die de strijd met elkaar aangaan," aldus Trump. En of dat niet genoeg is deed hij in het kader van de onafhankelijkheidsviering ook nog de aankondiging van zogenaamde 'Patriot Games' komend najaar; een competitie tussen jonge atleten uit heel het land, met een afvaardiging van één jonge man en één jonge vrouw uit elke staat en uit elk ander territorium onder jurisdictie van de VS, zoals Puerto Rico en de Maagdeneilanden.

Vanuit Nederland is hier met verbazing en enige gelatenheid kennis van genomen. Wat een bizar idee. Gelukkig zijn wij nuchter. Hier zou zoiets nooit gebeuren. Toch?

Maar die geruststellende gedachte is misschien toch wat te gemakzuchtig. Trumps voorstel staat niet op zichzelf. Het is een uiting van een bredere bestuursstijl die ook in ons land de kop opsteekt en die zich kenmerkt door het bewust opzoeken van de confrontatie, symbolisch geweld en theateraal spektakel: een politiek van brute overrompeling in plaats van deliberatie en nuance. Deze stijl – die we New Public Brutalism noemen – wijkt radicaal af van de gangbare logica van publieke besluitvorming in een democratische rechtsstaat.

Stel nu eens dat we die stijlvorm, gewoon als gedachtenexperiment, zouden doortrekken naar Nederland. Volstrekt ondenkbaar natuurlijk – of toch niet helemaal? Wat nu als, geïnspireerd door Trumps brutalisme, ook in ons land een prominent politicus het idee zou lanceren om een belangrijk moment in de geschiedenis van ons land met gewelddadig spektakel te vieren? Misschien niet eens met de intentie om het idee ook daadwerkelijk te realiseren, maar gewoon om te gloriëren in het ongemak dat zoiets onvermijdelijk oproept bij 'al die deugneuzen' in ons land?

1.1 Normalisering van het absurde

Voorstellen als deze fungeren als provocatie maar zijn tegelijk veel meer dan dat. Ze geven uitdrukking aan een bestuursstijl waarbij vermaak, verdachtmaking en uitlokking tot verzet worden ingezet om publieke aandacht te sturen en politieke controle te verstevigen. Trumps voorstel lijkt triviaal, maar doet ondertussen denken aan het dystopische model van *The Hunger Games*, waarin geweld verpakt wordt als ritueel volksvermaak. In Suzanne Collins' trilogie worden onderdrukte districten jaarlijks gedwongen jongeren af te vaardigen voor dodelijke spelen – een collectief spektakel dat tegelijk disciplineert, verdeelt en vermaakt.

Ook de echo's uit de Romeinse tijd zijn huiveringwekkend herkenbaar. Het kooigevechtvoorstel laat zich lezen als nationalistisch theater, waarin fysieke dominantie en symbolische brutaliteit centraal staan. Een vorm van politiek en bestuur die de burger niet uitnodigt tot deelname, maar ondergaat – kijken, huiveren, applaudiseren – zonder echte invloed of inspraak. 'Panem et circenses', brood en spelen, als controlemechanisme.

De confrontatie wordt gestileerd, geregisseerd en opgevoerd als manifestatie van wat het volk wil. Niet de oplossing van maatschappelijke problemen, maar het in scène zetten van een botsing in beleving wordt het politieke einddoel. Het is geweld verpakt als patriottisme; showbusiness vermomd als staatsmanschap. In zo'n spektakelmaatschappij, zoals Guy Debord (1994) analyseert, verschuift macht van beleid naar beeldvorming. De bestuurder wordt performer, de burger publiek en de media vormt de theaterzaal.

Jean Baudrillard (1994) noemde dit de logica van hyperrealiteit: simulaties vervangen de werkelijkheid. Wat ooit begon als satire of sciencefiction – zoals *The Hunger Games* – keert terug als realiteit. Het voorstel van Trump is geen uitzondering, maar illustratie van hoe fictieve representaties de werkelijkheid beginnen te structureren: niet zozeer nep als wel nog echter dan echt. De grens tussen wat kan zijn en wat 'volkomen absurd' is, vervaagt.

Juist daarom is de vaak gelaten reactie op zulke voorstellen zo verontrustend. Wanneer geweld als 'viering' kan worden verkocht of verdeeldheid aanmoedigen als 'de wil van het volk', wanneer burgers het politiek-bestuurlijke toneel benaderen als een show, verschuift democratie richting decorum. De echte vraag is dan niet: "Gebeurt dit echt?", maar: "Waarom vinden we dit niet direct volkomen onacceptabel?" En: "Hoe kan absurditeit eigenlijk de basis van een bestuursstijl zijn?"

Laten we onszelf vooral niet geruststellen met het idee dat dit ‘natuurlijk’ alleen overzee kan plaatsvinden. De bestuursstijl die we hier aanduiden als New Public Brutalism is niet exclusief Amerikaans. Ze grijpt overal om zich heen, en dat gaat (nog) sneller dan we denken; wereldwijd, maar ook in ons eigen land. Ontsporing begint daarbij vaak als foute grap, als hyperbool, als ritueel, maar schuift later op richting staande praktijk.¹

1.2 Duiden van en verhouden tot brutale macht

Met dit essay schijnen we licht op het fenomeen New Public Brutalism, vanaf nu aangeduid als NPB. Deze politieke stijl van besturen zullen we uitpluizen, om een antwoord te zoeken op de vraag: hoe is tegenspel te bieden aan NPB? NPB toont hoe macht niet alleen huist in beleid of instituties, maar in de taal, stijl en performance van bestuur. Het brutalistische daarvan is geen toevallige actuele ontsporing, maar een symptoom van iets diepers: een verlies van vertrouwen in democratie en rechtsstaat, in de kracht van publieke verbeelding.

Een kritische beschouwing van brutale macht is daarom geen luxe, maar noodzaak. Ze dwingt ons voorbij het beleidsmatige te kijken, te zoeken naar de affectieve logica eronder: angst, wantrouwen en spektakel. NPB is de emotionele architectuur van een politiek die zichzelf moe bestuurt. De tijd van besturen via rationaliteit en juridisering lijkt niet meer van deze tijd. Onze tijd laat zich voeden met de energie van verzet en ressentiment. In dat spanningsveld groeit een wil tot destructie van het polderen, gericht op verwerping van dialoog en gedeelde verantwoordelijkheid. In Nederland zien we deze dynamiek ook scherp terug: in de toeslagenaffaire, de crisisretoriek, het migratiedebat. Politiek verhardt, taal verkilt. Complexiteit wordt verdacht en nuance of het beschermen van minderheden wordt afgedaan als ‘zwakte’. Overall waar de publieke en democratische verbeelding verdampt, groeit de ruimte voor transgressie en autocratische neigingen.

Toch ligt in dit moment ook een mogelijkheid. De remedie voor brutale macht begint lokaal, in het herwaarderen van relationele politiek. Dat kan tevens plaatsvinden in nationale en internationale machtscentra. Een andere bestuursstijl vraagt niet om nóg meer beleid, controle of elkaar overschreeuwen, maar om een andere houding, zo willen wij hier betogen: aandachtig en diep verbonden. Bestuurders moeten durven verschijnen als feilbaar, zoekend en tegelijk radicaal democratisch zijn. Want pas wanneer

1 Zie o.a. Van Twist (2025), New Public Brutalism & de logica van het trollen, <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7386148761485606912/>

we de taal van het brutalisme leren doorzien, kunnen we opnieuw spreken over de staat als iets anders dan brutale macht: als een democratische en publieke belofte om samen te leven voorbij angst en spektakel.

1.3 In dit essay

In deze bijdrage bespreken we NPB als brutale bestuursstijl en volgen we enkele sporen op zoek naar mogelijkheden om hierop te reageren. Omdat NPB een complex fenomeen is, vergt het situering en begripsbepaling. Hoofdstuk 2 schetst daarom een korte begripsbiografie van brutalisme. Dit begrip kent verschillende betekenissen door de tijd, wat inzicht biedt in de semantiek van brutaal bestuursdenken. Hoofdstuk 3 richt zich op een meer analytisch en conceptueel begrip van New Public Brutalism, dat werkt via een affectieve logica van verzet, ressentiment en een politiek van onmiddellijkheid. We staan uitgebreid stil bij hoe NPB opereert: het ondergraaft ‘polderen’, dialoog en gedeelde verantwoordelijkheid, en zoekt legitimiteit in de retoriek van directe daadkracht. Hierbij laten we ons leiden door de even simpele als listige vraag: wat is er eigenlijk ‘nieuw’, ‘publiek’ en ‘brutalistisch’ aan NPB? Hoofdstuk 4 verbreedt en verdiept het historisch begrip van NPB. Het biedt een kader om te begrijpen hoe NPB contrasteert met – en zich afzet tegen – bestuursstijlen als New Public Management en New Public Governance. In hoofdstuk 5 bespreken we enkele gangbare valkuilen in (op zich verleidelijke) pogingen om weerstand te bieden aan brutale macht binnen de spektakeldemocratie. Klassieke strategieën – hameren op de feiten, inhoudelijke argumenten, de stille meerderheid en de rechtsstaat – verliezen helaas aan kracht in het tijdperk van NPB. Hoofdstuk 6 verkent hoe tegenspel, desondanks, wel degelijk mogelijk blijft. Niet méér beleid of controle, maar een houding van verbondenheid en ethische gerichtheid op de lange termijn. Zo kan de staat opnieuw worden gezien als belofte om samen te leven voorbij angst en spektakel. Het slothoofdstuk biedt een reflectie over hoop en publieke verbeelding die verder kijkt dan het hier en nu, en democratie begrijpt als collectieve belofte, niet slechts als machtsinstrument van controle.

2. Brutalisme?

Een korte begripsbiografie

Brutalisme en ‘Europese beschaving’

Er was een tijd waarin men verwachtte dat je je steeds verfijnder zou gedragen naarmate je hoger op de maatschappelijke ladder klom. Dat was tenminste het heersende idee van de ‘moderne Europese beschaving’: je ging je anders kleden, formeler spreken en bij een bezoek aan hoogmogenden maakte je een lichte buiging. Rationaliteit en redelijkheid vormden de stevige vernislaag van civilisatie, zo was het idee. Natuurlijk, onder deze laag had je driften, verlangen en geldingsdrang maar die moest je onderdrukken of toch tenminste zoveel mogelijk verbergen.

Veel van dat onderscheid lijkt verleden tijd, nu het ‘New Public Brutalism’ steeds zichtbaarder wordt. Interessant is dat het nu lijkt alsof mensen zich steeds vaker juist doelbewust onbeschaafd willen tonen: vechtend over straat, grof gedrag. Schaamteloos is het – en tegelijk, in het verborgene, een vorm van vermaak die we ook wel prima vinden zolang het onszelf niet raakt. Stiekem kijken we ernaar met een mengeling van afschuw en vermaak. Want ook dat is waar: rillend genieten we er met zijn allen van – in ieder geval zolang het ons zelf niet treft.

Het Nederlandse woord *bruut*, verwant aan het Franse *brut* en het Latijnse *brutus*, betekent oorspronkelijk iets als ‘zwaar’, ‘log’ of ‘onbesuisd’. In de Romeinse oudheid diende *brutus* als aanduiding voor iemand die niet verfijnd was, een betekenis die doorwerkt in de pejoratieve connotaties die het woord later krijgt. De ‘bruut’ werd in de middeleeuwse moraliteit een figuur die zijn redelijkheid had verloren, iemand die zich te buiten ging aan dierlijke impulsen. Deze ogenschijnlijke oppositie tussen het brute en het beschaafde, tussen het ongeremde lichaam en de beheerste geest, loopt als een rode draad door de Europese cultuurgeschiedenis. De *bruut* is de ander die zich niet conformeert aan de norm van zelfbeheersing, esthetiek, fatsoen, zo laat het werk van de Duitse socioloog Norbert Elias (1939) ook zien. Zo zouden geciviliseerde mensen niet in het openbaar urineren, spugen of neuspeuteren, dat is een bron van schaamte. Een *bruut* trekt zich daar niets van aan en heeft dus geen ‘last’ van schaamte.

Tegelijk is de *bruut* ook een figuur met een tragische diepte: hij verkent de grenzen van het menselijke, juist door zijn ontregeling ervan. Niet zelden is de *bruut* een spiegelbeeld van de beschaving zelf, een uitvergroting van wat

onder de oppervlakte van elke orde borrelt: geweld, chaos, lust, kracht. In meer psychoanalytische zin belichaamt de bruut een kracht die zich afzet tegen een orde waar het uit voortkomt. Dat deze betekenissen over de tijd blijven samenklonteren rond hetzelfde woord, maakt 'bruut' bij uitstek een meervoudig begrip – niet enkel een scheldwoord, maar ook een stijlfiguur, een oordeel, maar eveneens een vorm van verzet.

2.1 Van beton naar betekenis: esthetiek van brutalisme

Het brutalisme als architecturale stroming dankt zijn naam aan het Franse *béton brut*, letterlijk: ruw beton. De term werd in de jaren vijftig gepopulariseerd door de Britse architectuurcriticus Reyner Banham, die doelde op het werk van Le Corbusier en andere modernistische architecten die afzagen van decoratie en in plaats daarvan de constructie zelf zichtbaar lieten. De gebouwen die hieruit voortkwamen – massieve blokken beton, hoekig, kaal, functioneel – werden door sommigen bewonderd als eerlijke, niet-pretentieuze, democratische architectuur, en door anderen verafschuwd als kil, onmenselijk en overweldigend.

Wat opvalt is dat het brutalisme zich in deze context presenteert als een *ethiek van vorm*: het weigert te verbergen, te flatteren, te verdoezelen. Schoonheid wordt hier niet gezocht in harmonie, maar in directheid: *take it or leave it*. In een wereld van façades en illusie kiest het brutalisme voor onthulling – ook als die onthulling hard, ongenaakbaar of zelfs pijnlijk is. In die zin heeft het brutalisme altijd een zekere morele ondertoon gehad: het appelleert aan een vorm van waarheid die niet bemiddeld is door conventie. Wat ruw is, is echt. Alleen zonder filter kan je de waarheid kennen.

Tegelijkertijd roept deze eerlijkheid ook ongemak op. De gebouwen van het brutalisme staan vaak in publieke ruimte, maar lijken zich er niet in te voegen; ze domineren, forceren hun aanwezigheid. Ze zijn niet uitnodigend, maar confronterend. En precies in die dubbelheid – tussen openheid en agressie, tussen integriteit en overmacht – wordt de esthetiek van het brutalisme een politieke kwestie. Dat raakt aan wat de Franse historicus en filosoof Michel Foucault (1983) bedoelt met *parrhesia* of het spreken van de waarheid tegen de macht, zelfs met groot risico.

2.2 Brutalisme als bestuursstijl: van bouwen naar besturen

Wij kiezen ervoor het begrip brutalisme te verschuiven en te vertalen van het domein van architectuur naar dat van politiek en bestuur. In politieke analyse

is het begrip te gebruiken om een bestuursstijl aan te duiden die ongepolijst is – een stijl die in verband te brengen valt met leiders van het type Donald Trump, maar die ook in bredere zin duidt op een politieke praktijk waarin relatieve transparantie plaatsmaakt voor dreiging, en procedurele zorgvuldigheid wordt ingeruild voor brute daadkracht. Deze vorm van ‘bestuurlijk brutalisme’ keert zich tegen de ‘ethiek en esthetiek’ van de democratische rechtsstaat: de trage deliberatie, de checks-and-balances, het zoeken naar consensus en compromissen, de taal van nuance en afweging.

In plaats daarvan presenteert deze stijl zich als een vorm van ‘directheid’, van zeggen waar het op staat – (juist) ook als een ander daaronder lijdt. “Zeggen wat je denkt, en doen wat je zegt”, in de woorden van Pim Fortuyn. Het wil niks te maken hebben met een verbindende en genuanceerde woordkeuze. Het is een politiek van ongefilterde impulsen, van publiek spektakel en van afrekening met ‘vijanden’, waarin machtsuitoefening niet zozeer gelegitimeerd wordt door wetten of normen, maar door affect en identificatie. Het kwetsen van anderen is eerder regel dan uitzondering. Ook hier is de bruut niet zomaar een figuur van chaos, maar een stijlkeuze die inspeelt op politiek verlangen: naar duidelijkheid, naar kracht, naar vroeger, naar orde. En net als in de architectuur gaat het gepaard met claims van echtheid: geen franje, geen maskerade – dit is wat het is. Het geeft uitdrukking aan het idee dat politiek gaat over rauwe macht en dominantie, niet over redelijkheid en gedeelde waarden.

We volgen hier de Kameroense politiek filosoof Achille Mbembe, met name zijn werk *Brutalisme* (2020). Daarin legt hij uit dat brutalisme meer is dan een architecturale stijl, en meer tot een actuele politieke conditie is verworden. Voor hem gaat brutalisme over de ‘verstening van de wereld’, een manier van leven waarin extractie, geweld en verharding de basis vormen. Mensen, lichamen en ecologie worden allemaal gereduceerd tot ‘grondstof’. Alles moet renderen. Alles moet zichtbaar en meetbaar zijn. Voor Mbembe is brutalisme daarom een expressie van modernisme en ademt het de logica van kapitalisme. Het belichaamt een bepaalde ‘gevoelloosheid’, een esthetiek én ethiek van onverschilligheid. De wereld is er voor brutale macht om te worden beheerd en bezet, niet om eerlijk te delen. Denk aan muren, grenzen, algoritmes en data als instrumenten van scheiding en categorisering. In die zin is brutalisme een politiek project van ongekennde directheid. Onze inzet legt de nadruk op NPB als bestuurlijke stijl die zich ontpopt in het kielzog van dit politieke machtsbegrip.

Tegelijk is het juist de ogenschijnlijke directheid die misleidend kan zijn hier. Waar het architectonisch brutalisme zijn ruwheid laat zien als vorm van materialistische integriteit, toont het bestuurlijk brutalisme zich eerder als

een camouflage voor willekeur (vgl. Da Empoli, 2025). Zo heeft Trump honderden miljoenen, die bedoeld ware voor universiteiten, bevroren omdat ze te ‘woke’ zouden zijn en heeft hij onderzoek verhinderd en zelfs verboden naar onderwerpen die hem niet welgevallig zijn, denk aan klimaatverandering. Die hardheid is niet functioneel, maar symbolisch: het is een uitdrukking van kracht, geen garantie voor rechtvaardigheid. Wat zich presenteert als ‘ongepolijst’ is niet noodzakelijk transparant; wat zich afzet tegen ‘de elite’ is niet per definitie dienstbaar aan het algemeen belang. Zo gezien is het brutalisme in de politiek niet de ontmaskering van macht, maar haar theatrale verheerlijking. Een verschijnsel dat we publiekelijk verafschuwen maar waaraan we ons stiekem ook huiverend verlustigen – als politieke infotainment – althans, zolang we zelf buiten schot blijven.

3. Naar een conceptueel begrip van New Public Brutalism

Van Oorlog naar Defensie – en weer terug naar Oorlog?

De naam van een ministerie is nooit slechts semantiek. Zij functioneert als politiek statement, als moreel kader en performatieve handeling tegelijk. Veelzeggend is daarbij de door president Trump getekende Executive Order, getiteld “Restoring the United States Department of War”.

Tot 1947 kende de Verenigde Staten daadwerkelijk een Department of War. Opgericht in 1789 was het expliciet belast met de organisatie en uitvoering van oorlogvoering. In zekere zin is te zeggen: de naam van het ministerie was in ieder geval helder, onomwonden en eerlijk. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de expliciete benoeming hiervan, toen via de National Security Act het Department of War en het Department of the Navy werden samengevoegd tot het Department of Defense.

Deze naamswijziging was geen administratief detail, maar een ideologische keuze. In de schaduw van de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog en aan de vooravond van de Koude Oorlog werd er de voorkeur aan gegeven militaire macht te framen als ‘defensief’, ‘afschrikkend’ en ‘stabiliserend’. Oorlog werd niet langer gepresenteerd als doelbewuste daad, maar als ongewenst bijproduct van noodzakelijke verdediging.

In die zin suggereert de term “defensie” morele superioriteit. Men verdedigt zich immers tegen agressie; het draait niet om het voeren van een oorlog, maar daarop passend te reageren als de ander hiertoe overgaat. Tegelijk is te zeggen dat juist deze semantische verschuiving het mogelijk maakte een ongekende militaire expansie te legitimeren zonder expliciet agressief te lijken. Wereldwijde basissen, preventieve doctrines en langdurige militaire interventies konden worden verpakt als bescherming van vrijheid, democratie en internationale orde. Ondertussen werd het publieke debat over oorlog ontdaan van zijn scherpte: geweld werd niet ontkend, maar moreel geneutraliseerd.

De grootschalige militaire betrokkenheid van de VS in de voorbije periode overall in de wereld, van Korea tot Vietnam, van Irak tot Afghanistan, laat zich bij nadere beschouwing maar moeilijk als strikt defensief duiden. →

Tegen deze achtergrond krijgt Trumps brutalistische executive order zijn volle betekenis. Door het ministerie opnieuw expliciet te verbinden met het begrip ‘oorlog’ wordt die spanning niet langer verhuld, maar ‘gewoon’ expliciet benoemd. De herintroductie van de term Department of War fungeert als semantische ontmaskering: een erkenning dat militaire macht niet uitsluitend verdedigt, maar ook eigen nationale belangen helpt realiseren en afdwingen.

Volgens de verklaring van het Witte Huis drukt de naam ‘Department of War’ beter de kracht, gereedheid en bereidheid tot geweldsuitoefening uit dan de term ‘defensie’, die traditioneel een reactieve en moreel onschuldige rol suggereert. De provocatie zit niet alleen in het woord zelf, maar in de weigering om oorlog nog langer te verpakken als louter noodgedwongen bescherming.

Critici hebben deze stap geduid als normatief regressief en strijdig met decennia aan vredesretoriek en internationale rechtsontwikkeling. Voorstanders daarentegen zien er juist een vorm van brutale eerlijkheid in: de eufemistische taal van ‘defensie’ zou het publieke debat hebben verdoofd en democratische controle hebben uitgehold. Wie oorlog voert onder de vlag van verdediging, zo luidt het argument, ontsnapt gemakkelijker aan politieke en morele verantwoording.

Bij dit alles is ook nog op te merken dat de impact van Trumps executive order formeel-juridisch begrensd is. Alleen het Congres kan een federale departementale naam wijzigen. Officieel blijft Department of Defense dus de naam van het ministerie. Tegelijkertijd is de impact van de onofficiële hernoeming in de praktijk al zichtbaar: websites zijn omgeleid, sociale media-accounts aangepast, naambordjes vervangen en officiële documenten voorzien van de nieuwe titel. In het Pentagon is het opschrift ‘Secretary of War’ inmiddels geen curiositeit meer, maar een alledaags onderdeel van de institutionele enscenering van macht.

De vraag of het ministerie ooit ook de jure definitief zal worden hernoemd, is uiteindelijk minder belangrijk dan wat deze stap blootlegt. Naamgeving is macht. Woorden structureren hoe burgers, politici en militairen denken over geweld, verantwoordelijkheid en legitimiteit. In dat opzicht was de naamswijziging van 1947 geen pacifistische breuk, maar een strategische herdefiniëring van oorlog in moreel acceptabele termen. De herintroductie van het woord ‘oorlog’ door de regering-Trump vormt het brutalistisch spiegelbeeld daarvan: ongemakkelijk, ontregelend maar ook onthullend eerlijk.

In het vorige hoofdstuk bespraken we hoe de verschuivende betekenis van het woord bruut – van morele verwijzing tot esthetische stroming, van architectonisch statement tot politieke pose – toont hoe kracht en geweld voortdurend opnieuw worden verpakt, gelegitimeerd of bestreden. In die zin is de bruut niet alleen een figuur van dreiging, maar ook een spiegel: van onze omgang met macht en uitsluiting, met waarheid, met het verlangen naar orde en eenvoud. En zoals bij elke spiegeling, ligt de vraag voor wat wij erin willen zien. In dit hoofdstuk kijken we daarom naar de meer conceptuele betekenis van NPB als politiek-bestuurlijke stijl. Dat doen we door de termen ‘New’, ‘Public’ en ‘Brutalisme’ één voor één nader te beschouwen, in omgekeerde volgorde.

3.1 New Public Brutalism: Wat is er brutaal aan?

Taal vormt niet alleen een middel tot communicatie, het schept onze werkelijkheid. De manier waarop een bestuurder of leider zich uitdrukt, onthult hoe diegene zichzelf ziet in relatie tot het publieke domein – en zegt daarmee ook iets over zijn of haar verhouding tot macht, instituties en burgers. Vanuit dit perspectief is de opkomst van een specifieke stijl van spreken, zoals die zichtbaar wordt in het presidentschap van Donald Trump – en die hier wordt aangeduid als New Public Brutalism – zowel tekenend voor bredere sociaal-politieke verschuivingen als zorgwekkend in haar maatschappelijke impact en betekenis. Niet omdat één persoon de geschiedenis op eigen kracht zou kunnen veranderen, maar omdat deze stijl een symptoom is van hoe waarden van goed bestuur via heel andere dominante woorden de stilte worden ingeduwd. Denk aan: bedachtzaamheid, matiging en afgewogen deliberatie.

Sinds Trump in 2015 zijn politieke opmars begon, is zijn taalgebruik wereldwijd onderwerp van intensief wetenschappelijk onderzoek. Recente studies wijzen op zijn bijzondere combinatie van simpele zinsconstructies, polariserende retoriek en strategisch mediagebruik, waarmee hij bestaande normen voor politieke communicatie herinterpreteert (denk aan: *‘Build that wall’*, *‘Sleepy Joe’*).

De retoriek die Trump consequent inzet, bestaat uit specifieke stijlmiddelen – technieken die inmiddels ook beschikbaar zijn via AI-taalmodellen en door politici (kunnen) worden ingezet om tegenstanders te domineren. Zo kunnen gebruikers hun eigen tekst invoeren, waarna het model deze ‘vertaalt’ naar een Trumpiaanse stijl. Wat simpel lijkt, blijkt grote invloed te hebben op de politieke voorstelling die wij voor ogen krijgen.

Het politieke taalgebruik van Donald Trump is exemplarisch voor wat is aan te duiden als New Public Brutalism: een communicatiestijl die bewust breekt met traditionele retorische conventies binnen de instituties van democratie en rechtsstaat – en daarop terugslaat. We lopen de belangrijkste kenmerken daarvan langs, om daarna op de (institutionele) impact nader in te gaan. Deze stijlenkenmerken zijn: (1) hyperbolen en superlatieven; (2) wij-zij-retoriek; (3) ad hominem-retoriek; (4) dwingende taal; (5) oorlogsmetaforen; en (6) affectieve mobilisatie.

1. Hyperbolen en superlatieven: het spektakel van grandeur

Een eerste kenmerk van Trumps taalgebruik is het overvloedige gebruik van superlatieven (*“the best”, “the greatest”, “tremendous”*) en hyperbolen (*“nobody has done more”, “historic”, “unprecedented”*). De inzet van deze retorische middelen is niet incidenteel, maar structureel onderdeel van zijn publieke discours. Ze dienen om een beeld van buitengewone autoriteit en daadkracht te creëren, een vorm van ideologische zelfverheffing (Abbas, 2019).

Trump vervangt argumentatieve onderbouwing via een taal van de overtreffende trap door zelflegitimatie: zijn *“believe me”* fungeert als afsluiting van een bewering, zonder verwijzing naar feiten of expertise. De frase *“Many people are saying...”* wordt ingezet als legitimatie, zonder specificatie wie precies. De overtreffende trap fungeert niet slechts als stijlfiguur, maar als retorische motor voor zijn zelfbeeld. Zoals Chebotar (2021) betoogt, bewerkstelligt de herhaling van superlatieven een resonantie, waardoor inhoud secundair wordt aan de beleving van kracht en overmacht. Mercieca (2020) ziet hierin een klassiek demagogisch procedé, waarbij de leider wordt gepresenteerd als een mythische buitenstaander-held, verheven boven kritiek of twijfel. De overdrijving is hier dus geen *‘slip of the tongue’*, maar een bewuste strategie die elke uitspraak moet laten uitstijgen boven de vorige – in toon, in urgentie en in effect.

2. Wij-zij-retoriek: de reductie van complexiteit tot vijandschap

Onlosmakelijk verbonden met de hyperbolische zelfverheffing is Trumps consequente gebruik van een polariserende vriend-vijand of wij-zij-retoriek. In plaats van politiek als pluralistisch debat te benaderen, construeert hij een binair wereldbeeld: ‘het volk’ tegenover ‘de elite’, ‘patriotten’ versus ‘verraders’, ‘echte Amerikanen’ tegenover ‘globalisten’ of ‘immigranten’. Deze morele opposities dienen niet enkel om zijn eigen positie te verduidelijken, maar vooral om de legitimiteit van politieke tegenstanders fundamenteel te ondermijnen.

Onderzoek van Kadim (2022) en Luo et al. (2022) toont aan dat deze retoriek systematisch terugkeert in speeches, tweets en interviews, waarin beleid wordt herleid tot duidelijke vijandbeelden. Ntontis et al. (2023) analyseren bijvoorbeeld Trumps taalgebruik tijdens de ‘*Save America*’-bijeenkomst voorafgaand aan de Capitoolbestorming. Daarin positioneert hij ‘het volk’ als bedreigde entiteit die enkel via directe actie zijn morele gelijk kan herstellen. Dit is een mondiale autocratisch-populistische strategie, die ook wordt ingezet door Putin, Modi en Wilders (Levitsky & Ziblatt, 2018). Dit zogeheten *democratic backsliding* beschouwt politiek niet meer als omgeving waarin pogingen worden gedaan om meningsverschillen te overbruggen, maar als arena voor de strijd tussen goed en kwaad en waar elk compromis meteen als verraad geldt. De democratische plicht tot erkenning van het legitieme verschil en andersdenkenden wordt daarmee fundamenteel uitgehold.

Het wij-zij schema werd ook op een curieuze wijze ingezet toen tijdens de ‘*Government Lockdown*’ in de VS, luchtverkeersleiders klaagden over het maandenlang uitblijven van hun salarisuitbetaling en soms thuisbleven. Trump reageerde geërgerd en postte erover: “*All Air Traffic Controllers must get back to work, NOW!!!*” Luchtverkeersleiders die hier geen gevolg aan geven, zouden volgens Trump “*quickly be replaced by true Patriots*”.

3. Ad hominem-retoriek: karaktermoord als politiek instrument

Een derde kenmerk is Trumps voorkeur voor persoonlijke aanvallen – ofwel ad hominem-retoriek – die het politieke debat verschuift van inhoudelijke meningsverschillen naar persoonlijke vernedering. In plaats van beleidsvoorstellen te bekritisieren, reduceert hij tegenstanders tot karikaturen: “*Crooked Hillary*”, “*Crazy Nancy*”, “*nasty woman*”, “*low energy guy*”.

Corpusanalyses tonen aan dat deze denigrerende stijl systematisch voorkomt in Trumps communicatie (Zhou et al., 2024; Knoblock, 2019). Het gebruik ervan is niet alleen een retorisch wapen, maar ook een politiek instrument: door de tegenstander zijn waardigheid te ontnemen, wordt diens morele en professionele legitimiteit ondergraven. Mercieca (2020) wijst erop dat dit leidt tot een situatie waarin de ‘politieke ander’ niet langer erkend wordt als gelijkwaardige speler binnen een gedeeld democratisch kader, maar als existentiële vijand. De ruimte voor complexe argumentatie wordt ingeruild voor affectieve politiek op basis van ressentiment, en de publieke ruimte wordt gereduceerd tot een gemediatiseerd podium voor retorische dominantie.

4. Dwingende taal: agressieve modaliteit

Nauw verweven met de vernederingsretoriek is het vierde kenmerk: het gebruik van dwingende modale werkwoorden (denk aan: *'must'*, *'will'* en *'should'*) via formuleringen zoals *"They must be stopped"*, *"We have no choice"* en *"It will be historic"*. Dergelijke formuleringen creëren een gevoel van urgentie en noodzakelijkheid, waarbij alternatieve perspectieven impliciet worden uitgesloten. In corpusstudies is met behulp van machine learning modellen de taal van Trump gekwantificeerd (Zhou et al. 2024). Op basis van een analyse van duizenden politieke speeches kwam onder meer als patroon naar voren dat hij intensief gebruikmaakt van dwingende modaliteit om zijn voornemens en beslissingen als verder niet-onderhandelbaar voor te stellen. Een stellige, bijna bevelende toon moet daarbij onvermijdelijkheid en daadkracht uitstralen (zie ook Zhu, 2024).

Linguïsten Vrana en Schneider (2017) spreken in dit verband van autoritaire modaliteit: een stijl waarin deliberatie niet alleen wordt overgeslagen, maar gelijkgesteld wordt aan zwakte. In Trumps retoriek is twijfel inertie, en overleg tijdverlies. Bevelstaal en de retoriek van urgentie nemen deliberatieve ruimte weg en vervangen deze door binair leiderschap: wie niet volgt, is tegen. Dit maakt van politieke communicatie geen uitnodiging tot gesprek, maar een opdracht tot gehoorzaamheid.

5. Oorlogsmetaforiek en apocalyptische dreiging

Het vijfde kenmerk van het New Public Brutalism is het strategisch gebruik van oorlogsmetaforen en apocalyptische taal. Trump stelt maatschappelijke uitdagingen niet voor als bestuurlijke vraagstukken, maar als existentiële crisissen die onmiddellijke strijd vergen. Tijdens de COVID-19-pandemie noemde hij zichzelf een *"wartime president"* en sprak hij over *"a different kind of war"* (Bates, 2020). Migratie, verkiezingsfraude en de media worden consequent voorgesteld als vijandige machten waartegen Amerika zich moet verdedigen.

Deze stijl heeft vergaande implicaties. Permanente crisistaal leidt tot destabilisering van ons beoordelingsvermogen en het afvlakken van politieke nuance. Als alles oorlog is, bestaat er geen normale politiek meer. Door middel van Faircloughs (2010) methode van discoursanalyse valt te herleiden dat de combinatie van nominalisaties (*"American carnage"*), passief-constructies (*"jobs were stolen"*) en modale dwingendheid (*"we must fight"*) een beeld kan oproepen van urgente noodzaak zonder duidelijke dader, wat de weg opent voor complottheorieën en morele mobilisatie.

Een recente computergebaseerde corpusanalyse van Donald Trump's politieke toespraken tussen 2015 en 2024 laat zien dat het gebruik van woorden met gewelddadige connotaties (zoals termen gerelateerd aan misdaad en oorlog) over tijd is toegenomen en nu hoger ligt dan bij andere prominente democratische politici die in dezelfde periode zijn bestudeerd. Deze trends duiden op een intensivering van geweld gerelateerde taal in zijn retoriek, wat samenvalt met een afname van sociaaltechnische thema's zoals economie en openbare dienstverlening in zijn toespraken (Savin & Treisman, 2024). Neurocognitieve studies bevestigen de impact van dit discours: gewelddadige beeldspraak activeert de amygdala (het hersengebied dat emoties verwerkt) en bevordert affectieve besluitvorming. Zo worden burgers omgevormd tot emotioneel geladen strijders, binnen een narratief van goed versus kwaad.

6. Affectieve mobilisatie: emotie boven ratio

Het zesde en wellicht meest kenmerkende aspect van Trumps stijl is de systematische affectieve mobilisatie. Waar traditionele retoriek zich beroept op logos (redelijkheid) en ethos (geloofwaardigheid), kiest Trump vrijwel uitsluitend voor pathos: het bespelen van angst, woede, frustratie en trots. Volgens Ntontis et al. (2023) presenteert Trump zijn achterban als moreel superieur maar bedreigd – een “beschaafd volk onder vuur”. Dit activeert woede en een gevoel van morele urgentie. De inzet van de nationale garde om ‘de criminaliteit aan te pakken’ in steden als New York en Chicago is ook tekenend. Hoewel de data juist wijzen op een daling van criminaliteitsincidenten, richt affectieve mobilisatie zich niet op data, maar emoties. In dit geval de emotionele, en soms racistische, associatie dat grote steden bol staan van criminaliteit.

Zhu (2024) wijst op het gebruik van nationalistische slogans zoals “*Make America Great Again*” als middel om trots en eigendunk te kanaliseren. Door het verleden te verheerlijken en de toekomst als strijd voor te stellen, wordt een collectieve identiteit geconstrueerd. Welk verleden precies, blijft vaak onduidelijk. Murray (2024) toont hoe semantische opposities – tussen “onze arbeiders” en “buitenlandse indringers”, of “traditionele waarden” en de “radicale woke-agenda” – een in-group/out-group-dynamiek genereren, die sociale cohesie onder de aanhang versterkt. Hetzelfde kan worden gezegd over de Nederlandse context, met frasen als ‘Minder, Minder’ of ‘Nederland weer van ons’.

Angst en woede worden daarbij politiek functioneel: angst legitimeert de dreiging, woede het verzet. Trots, als sluitstuk, is het cement dat de in-group bindt. Het resultaat is een geëmotioneerde achterban, voor wie politieke oordeelsvorming niet meer gebaseerd is op feitelijke observaties en redelijke

overweging, maar op morele verontwaardiging en groepsloyaliteit. Die loyaliteit wordt gevoed door een fantasie van 'pure' eenheid en orde, waarbij racisme en nationalisme eerder regel dan uitzondering zijn.

Aan de hand van deze zes kenmerken – hyperbool, polarisatie, persoonlijke aanval, dwingende modaliteit, crisisretoriek, affectieve mobilisatie – wordt duidelijk dat het New Public Brutalism meer is dan stijl. Het representeert een alternatieve visie op leiderschap en publieke communicatie, waarin debat plaatsmaakt voor spektakel, redelijkheid voor retorische dominantie, en mededogen voor mobilisatie.

Natuurlijk is deze retoriek niet uniek voor Trump. Naar ons idee is het goed om deze juist te zien als symptoom van een bredere culturele verschuiving in het (mondiale) politieke landschap. Precies daarom roept het een dringende vraag op waar we later nog op terug komen: hoe is daarop nu passend te reageren, zonder ook zelf helemaal te vervallen in de logica van demagogie? Een democratisch ethos vereist immers meer dan overwinning; het vereist terughoudendheid, redelijkheid, respect voor de ander, en vooral: het vermogen om taal niet als wapen, maar als brug in te zetten.

3.2 New Public Brutalism: Wat is er publiek aan?

De brutalistische stijl van Donald Trump is niet slechts een retorisch fenomeen in de politieke arena. Haar uitwerking reikt dieper: ze transformeert het publieke domein zelf (vgl. Beaver & Stanley, 2023). Door taal doelbewust te gebruiken als middel tot delegitimering, simplificatie en mobilisatie, ondermijnt deze stijl het fundament waarop democratische instituties rusten: vertrouwen, redelijkheid en een rechtsstatelijke basis.

De zes eerder besproken retorische kenmerken produceren samen een discursieve atmosfeer waarin wantrouwen groeit, complotdenken floreert en de publieke zaak verdacht wordt gemaakt. Dat wat ons bindt, wordt beschouwd als zwak. De taal van de politieke 'vriend' of 'vijand' – in de stijl van conservatieve filosoof Carl Schmitt – wordt gericht op alles dat tegenwerkt: journalisten, gemarginaliseerde groepen, rechters. Taal wordt zo niet alleen een instrument van leiderschap, maar een wapen tegen instituties die dat leiderschap geacht worden te begrenzen. We benoemen hier in dat kader zes retorische gevolgen en dynamieken: (1) de gezagscrisis; (2) de medialogica van het wantrouwen; (3) de publieke zaak als complot; (4) complotdenken als bindmiddel; (5) het conditioneren van gehoorzaamheid; en (6) democratische erosie.

1. De gezagscrisis als retorisch en institutioneel gevolg

Trump presenteert het Amerikaanse overheidsapparaat structureel als disfunctioneel, corrupt en onherstelbaar gebroken. Formuleringen *als “government is broken”, “the system is rigged” en “they stole the election”* fungeren daarbij als mantra’s die herhaaldelijk het vertrouwen in democratische processen ondermijnen. Deze retoriek vormt de kern van wat politicologen een gezagscrisis noemen: een toestand waarin burgers niet langer geloven dat instituties in staat zijn om het algemeen belang te dienen.

Deze crisis wordt retorisch geconstrueerd, maar sociaal geëffectueerd. Wanneer verkiezingen niet meer als legitiem worden erkend, wanneer rechtbanken worden weggezet als partijdig (*“so-called judges”*), en wanneer ambtenaren als verraders worden geframed (*“deep state operatives”*), dan verliest het publieke domein zijn gezag als neutraal bemiddelingskader (zie ook Levitsky & Ziblatt, 2018). In plaats daarvan ontstaat een binaire logica: of je staat aan de kant van de waarheid (Trump), of je maakt deel uit van het bedrog.

In Nederland zien we overigens inmiddels iets vergelijkbaars. Leaders van politieke partijen bekritisieren en politiseren openlijk de legitimiteit van democratische instituties (zoals de verkiezingsuitslag) en onafhankelijke adviesorganen (zoals de Algemene Rekenkamer of de Raad van State).

2. De medialogica van het wantrouwen: ‘Fake news’ als performatief frame

Het meest emblematische voorbeeld van Trumps aanval op het publieke domein is zijn structurele delegitimering van de journalistiek, via de voortdurende beschuldiging van *“fake news”*. Deze term fungeert niet slechts als kritiek op mediabias, maar als retorisch frame dat elke vorm van tegenspraak diskwalificeert (Prange, 2025).

Door gerenommeerde nieuwsorganisaties systematisch af te schilderen als *“the enemy of the people”*, creëert Trump een alternatieve waarheidsorde waarin hijzelf de enige legitieme bron van informatie is. Dit sluit aan bij het idee van een *post-truth society*, waarin feiten worden vervangen door overtuiging, en waar alternatieve feiten (*“alternative facts”*) als politieke munteenheid circuleren.

De retoriek van *‘fake news’* vervult een dubbele functie: zij ondermijnt het vertrouwen in traditionele media, en versterkt de loyaliteit van de achterban, die zich bevestigd ziet in het idee dat zij via Trump toegang heeft tot “de echte

waarheid". Deze dynamiek is herkenbaar in de structurele erosie van vertrouwen in journalistiek en wetenschap onder zijn aanhangers – een ontwikkeling die als cruciaal wordt gezien in de opkomst van complotdenken.

Hier schuilt tegelijk een paradoxale en ironische relatie met *'the mainstream media'*. Trump is immers afhankelijk van dezelfde media om zijn dramaturgie als 'brutale leider' dagelijks zichtbaar te maken in huiskamers en op telefoonschermjes. Journalisten en politieke commentaren smullen ook van het spektakel, een soort infotainment, dat tevens leidt tot *'more eyeballs'* en dus mogelijk meer advertentie-inkomsten.

3. Het institutionele vijandbeeld: de publieke zaak als complot

Waar Trump aanvankelijk nog sprak over *"drain the swamp"*, heeft zijn discours zich in toenemende mate ontwikkeld tot een compleet wantrouwen jegens de gehele bestuurlijke orde. Overheidsinstellingen worden niet meer gezien als imperfecte maar waardevolle instrumenten van de publieke zaak, maar als actieve spelers in een kwaadaardig complot tegen het volk (Skowronek et al., 2021).

Deze vijandsbeeld narratieven zijn structureel ingebed in zijn taalgebruik: de *"deep state"* werkt in het geheim tegen de wil van het volk; bureaucratieën zijn niet neutraal, maar corrupt (*"fraud, waste and abuse"*); inspecteurs-generaal, rechters, federale ambtenaren zijn allemaal potentieel verdacht (Scott, 2018; Horwitz, 2021). Zelfs wanneer instellingen functioneren binnen hun wettelijke mandaat, worden zij geframed als 'verraders'. Herstructureren bij USAID, de coup bij het *Bureau of Fiscal Service* en het ontslag van de directeur van het *Bureau of Labor and Statistics* (BLS) na tegenvallende banencijfers worden gepresenteerd als noodzakelijke zuiveringen, waarbij slechts de leider weet wie "écht" loyaal is.

Het gevolg hiervan is een discursieve desintegratie van het publieke domein: instituties verliezen hun gezag omdat zij systematisch verdacht worden gemaakt. Waar eerder vertrouwen in de staat leidde tot publieke betrokkenheid, leidt twijfel nu tot cynisme, en cynisme tot terugtrekking of radicalisering.

4. Complotdenken als bindmiddel van de achterban

De wij-zij-retoriek, aangevuld met apocalyptische dreigingstaal, werkt als een katalysator voor complotdenken. De aanhangers van Trump worden niet aangesproken als kiezers of burgers, maar als strijders in een morele (en soms religieus-spirituele) oorlog. Elke tegenslag – of het nu gaat om

verkiezingsnederlagen, rechtszaken of negatieve berichtgeving – wordt geherinterpreteerd als bevestiging van het complot waartegen men zich teweer moet stellen.

De bewering dat de verkiezingen van 2020 “gestolen” zijn, is daarvan het duidelijkste voorbeeld. Deze mythe creëert een gedeeld gevoel van slachtofferschap én morele superioriteit: men heeft niet verloren, men is bedrogen. Deze retoriek van de ‘verraden meerderheid’ versterkt de groepscohesie (*in-group*), sluit alternatieve perspectieven uit en legitimeert potentieel gewelddadige mobilisatie, zoals op 6 januari 2021 zichtbaar werd.

Complotdenken fungeert hier als sociale lijm (Muirhead & Rosenblum, 2024): het geeft zin, richting en een gemeenschappelijke vijand (*out-group*). En omdat het complot zich voortdurend aanpast aan nieuwe feiten, is het resistent tegen falsificatie – de ontkenning van het complot wordt er juist door verklaard.

5. De conditionering van gehoorzaamheid: van verwarring naar ‘anticipated obedience’

In het brutalistische taalspel van Trump zijn verwarring, dreiging en simplificatie geen fouten, maar doelgerichte mechanismen. Door het publieke domein te framen als onveilig, chaotisch en verraderlijk, ontstaat een toestand van structurele onzekerheid, waarin het verlangen naar duidelijkheid en orde groeit. In die context verschijnt de leider als de enige vaste referentie. Niet de ‘*rule of law*,’ maar ‘de leider’ kan die orde garanderen. Immers, de *rule of law* is gecorrumpeerd door ‘linkse rechters’ die de wil van het volk juist beknotten.

Deze dynamiek werkt toe naar wat in de literatuur ‘*anticipated obedience*’ wordt genoemd (Stanley, 2018): burgers richten hun gedrag niet meer op de wet of instituties, maar op de vermeende wil van de leider. De constante projectie van kracht – via een machostijl, symbolische zuiveringen en vijandbeelden – maakt dat gehoorzaamheid wordt verinnerlijkt. Trumps framing van Biden als zwak en seniel versterkt zijn eigen beeld als onverzettelijke man van actie, die tegen de stroom in durft te gaan. Het ambtenarenapparaat wordt in dat kader niet meer gezien als uitvoerder van het publieke belang, maar als obstakel voor de ware volkswil.

Initiatieven zoals het aanstellen van Elon Musk als ‘*special advisor*’ en pastoor Paula White-Cain als ‘*spiritual advisor*’, of het uitventen van slogans als “*wielding the chainsaw*” en “*shock and awe*” illustreren deze bestuursstijl: gericht op disruptie, morele zuivering, versnelling – en controle. De traditionele

Public Service Motivation, gebaseerd op dienstbaarheid en professionaliteit, maakt zo plaats voor politieke loyaliteit en ideologische zuiverheid.

Wanneer taal zoals die van het New Public Brutalism systematisch wantrouwen genereert, feiten in twijfel trekt en de legitimiteit van checks-and-balances ondermijnt, verandert de publieke zaak van een gedeeld goed in een verdacht domein. In plaats van een plek voor redelijkheid, ontstaat een strijdtoneel waarop gehoorzaamheid, verontwaardiging en vijanddenken de boventoon voeren.

6. Democratische erosie & rechtsstaat onder druk

In de afgelopen jaren heeft het wereldwijde politieke landschap een duidelijke verschuiving doorgemaakt, waarbij een harde, compromisloze benadering van politiek – hier aangeduid als brutalisme – steeds meer als normaal wordt geaccepteerd. Hoewel deze ontwikkeling het meest uitgesproken zichtbaar is in de Verenigde Staten onder het presidentschap van Donald Trump, is zij geenszins beperkt tot dat land.

Ook in Europa staan we voor een groeiende uitdaging: de opkomst en institutionalisering van politieke stromingen die gebruikmaken van vergelijkbare retoriek, tactieken en strategieën. Deze evolutie roept fundamentele vragen op over de veerkracht van Europese instituties, de grenzen van democratische tolerantie en de wijze waarop politieke culturen omgaan met autoritaire verleiding.

Hoewel het Europese politieke systeem met zijn meerpartijenstructuur en coalitietradities theoretisch een buffer kan vormen tegen autoritaire tendensen, blijkt de praktijk complexer (vgl. Hanson & Kopstein, 2024). In verschillende Europese landen voltrekt zich een zorgwekkend proces van institutionele erosie. In Hongarije, Polen en Bulgarije zien we hoe persvrijheid wordt beknot, rechterlijke onafhankelijkheid wordt uitgehold en oppositiepartijen structureel worden gemarginaliseerd. De institutionele remmen functioneren dan niet langer als bescherming tegen radicalisering, maar worden juist mechanismen van normalisering. Ook in ons eigen land zijn dergelijke tendensen waar te nemen.

Hoewel institutionele structuren enige bescherming bieden, zijn ze niet onfeilbaar wanneer politieke actoren toelaten dat radicale ideologieën in het centrum van de macht worden geïntegreerd. De grootste uitdaging ligt in het creëren van een politiek en maatschappelijk klimaat dat in staat is achterliggende angsten en onvrede binnen de samenleving op een constructieve en inclusieve manier aan te pakken. Het behoud van

democratische vrijheden en waarden is ook op ons continent geen vanzelfsprekendheid, maar een verantwoordelijkheid van iedereen die het publieke belang vooropstelt.

3.3 New Public Brutalism: Wat is er nieuw aan?

Op het eerste gezicht lijkt New Public Brutalism wellicht gewoon een volgende variant van bekende klassieke registers: demagogie, populisme, autocratie en tirannie. We kennen de verhaallijnen die daarbij horen: de sterke leider tegenover het corrupte establishment, de volkswil versus het kartel, de zuivering van het systeem via confrontatie en simplificatie. Maar wie NPB reduceert tot een herhaling van het oude script, mist naar ons idee de essentie van wat er werkelijk op het spel staat.

De brute breuk die NPB in het publieke domein teweegbrengt, overstijgt de traditionele tegenstelling tussen democratie en dictatuur (vgl. Hanson & Kopstein, 2024). Het gaat niet (alleen) om een machtsgreep of het vervangen van instituties, maar om een systematische ondermijning van de bestuurlijke logica van binnenuit. De ambities zijn ook heel anders (vgl. Muirhead & Rosenblum, 2024). Niet hervormen, maar ontmantelen. Niet optimaliseren, maar ontregelen. De ambitie is niet ‘reparatie’ of ‘restauratie’, maar ‘undoing’, ‘derailing’ en ‘degrading’. En precies dat maakt NPB tot een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de strijd om publieke macht.

Waar klassieke autoritaire regimes zich nog hullen in het kleed van de bestuurlijke orde, manifesteert NPB zich als een bewust ingezette destructieve bestuursstijl. Besturen wordt onbesturen. Beleid maken wordt ontregelen. De retoriek van “*drain the swamp*” of “*deep state*” is hierbij geen bijzaak, maar *core business*. De aanval op het overheidsapparaat wordt gelegitimeerd als daad van bevrijding.

Deze dynamiek van destructief bestuur kan verschillende vormen aannemen (Muirhead & Rosenblum, 2024):

- *Disabling*: structurele ontmanteling via ‘*defunding*’, uitholling van ambtelijke capaciteit en het marginaliseren van expertise.
- *Hijacking*: strategische benoemingen van loyalisten op cruciale posten, bedoeld om instituties van binnenuit te kantelen.
- *Circumvention*: het bewust omzeilen van checks-and-balances via noodverordeningen, social media decreten, executive orders of parallelle netwerken.
- *Derailing*: het inzetten van macht zonder rem, met als doel het ontsporen van normale besluitvormingsprocessen.

Wat hierbij opvalt: deze technieken worden toegepast *vanuit* democratische kaders, niet erbuiten. Juist daar schuilt de verraderlijke kracht van het New Public Brutalism. Het beweegt niet tegen de democratie in, maar door de democratie heen. De legitimiteit van de stembus wordt niet verworpen, maar omgebogen. De taal van de publieke verantwoording wordt niet genegeerd, maar omgekeerd tot spektakel, strijdtoneel en tribunaal.

NPB is in die zin geen afwijking van het systeem, maar eerder een perversie van binnenuit. NPB is eigenlijk een immanente kritiek en zelfonderminning, een vorm van machtswellust genesteld in de schoot van de democratie zelf. Daarmee is het fundamenteel anders dan het klassieke autoritarisme. De regels worden niet openlijk geschonden, ze worden geherdefinieerd. ‘*Rule of law*’ maakt plaats voor ‘*rule of man*’, niet door een staatsgreep, maar door een opeenstapeling van kleine, ogenschijnlijk legitieme handelingen. Vertrouwen in media, wetenschap en instituties wordt eerst gekleurd, daarna gekaapt en uiteindelijk gesloopt.

In deze context krijgt ook het taalgebruik een strategische rol. Woorden als “*fake*”, “*rigged*”, “*corrupt*”, “*broken*” of “*fraudulent*” zijn geen losse retorische prikkels, maar structurele instrumenten in een bredere poging om de werkelijkheid zelf te herdefiniëren. Brutalistisch taalgebruik is niet alleen een stijlmiddel, maar een bestuurs techniek. Het creëert verwarring, dwingt gehoorzaamheid af, en zet democratische actoren tegen elkaar op. De anticipatie van geweld, chaos of schande leidt tot een bestuursstijl waarin angst en dreiging functionele elementen worden van beleidsuitvoering.

Het ‘nieuwe’ van New Public Brutalism zit niet per se in de woorden of symbolen an sich, maar in de manier waarop de logica van publiek bestuur zelf hiermee wordt herschreven. De overheid is niet langer een plek van publieke waardenrealisatie, maar een toneel van onderlinge strijd, betwijfelde loyaliteit en persoonlijke macht. De ambtenaar wordt niet langer gezien als dienaar van de publieke zaak, maar een politieke pion. De burger geen mede-eigenaar van de publieke zaak, maar een volger of anders een vijand.

Over brutalistische banaliteit

In de politieke wereld van Trump is waarheid onderhandelbaar, zijn social media platform draagt – oh ironie – de veelzeggende naam ‘*Truth Social*’. Wetenschap wordt verdacht, samenwerken en solidariteit worden neergezet als zwaktebod. Daarmee sluit zijn leiderschap aan bij de fascistische logica die bijvoorbeeld Cox & Skidmore-Hess (2022) en Tourish (2024) in hun werk blootleggen: macht als theatraal verzet tegen wat toch al kwetsbaar is, maar wel verpakt als ‘échte bevrijding’. De figuur van de sterke man, niet als anachronisme maar als belichaming van populistische (witte) woede

gecombineerd met kapitalistische belangen, die een retoriek van nationale wedergeboorte (“*Make America Great Again*”) hand in hand laat gaan met belastingverlagingen voor de elite en uitholling van publieke instituties. In die zin zou NPB ook kunnen worden gekwalificeerd als een verschijningsvorm van NPF (New Public Fascism). Trumps stijl – luid, beledigend en simplificerend; niet slechts een populistische tactiek, maar een vorm van ontregeling die de gangbare democratische redelijkheid ondermijnt.

Het neo-fascistische zit hier niet in hakenkruizen of militaire parades, hoewel dat soms ook de kop opsteekt in het geval van Trump, maar vooral in de normalisering van agressie en uitsluiting. Waar democratie twijfel en pluraliteit vereist, eist NPB zekerheid en onderwerping. Brutaliteit wordt dan niet alleen dramaturgisch communicatief, maar produceert ook een nieuwe materiële orde die het recht van de sterkste verheft tot democratisch principe. Dat is de ideologische verleiding van ‘brute eerlijkheid’, de autoritaire glimlach achter het populistische masker.

Echter, de notie van NPB als een accumulatie van macht via de *rule of man* is in zekere zin misleidend. NPB is niet enkel de pose van de brutale leider die met theatrale gebaren de complexiteit van beleid en democratische waardenafweging platwalst. Ze is ook systeem: een koude, structurele vorm van macht die haar brutaliteit oefent via de logica van regels, formuleren en algoritmen. De dramaturgie van het brute woord staat niet los van de banaliteit van de brute routine. Denk aan hoe ongedocumenteerd in de VS worden achternagezeten en meegenomen door personeel van *Immigration and Customs Enforcement* (ICE). Dat zijn eigenlijk altijd mensen van kleur, die met enige regelmaat ook onterecht worden meegenomen, inclusief kinderen en moeders. De dramaturgie van de ‘sterke brutale leider’ die mensen kan ‘oppakken en deporteren’ heeft dus zowel een symbolische als een kille materiële kant. Dat brutalisme zit in de leider én in het systeem. NPB mobiliseert beide.

Bureaucratie spreekt hier dezelfde taal als de brutale leider. Geen geschreeuw, maar de relatieve stilte van ‘procedurele correctheid’ die grondrechten schendt. Hier toont zich wat Jhagroe en Salazar-Morales (2025) *beleidskolonialiteit* noemen: de koloniale erfenis in beleidsregimes die witheid, hiërarchie en kille efficiëntie verheffen tot universele rationaliteit.

Deze bureaucratische brutaliteit staat niet los van de mediagenieke brutaliteit waarvoor journalisten en fotografen over elkaar heen buitelen. Wat is de overlap? Ze delen een affectieve kern: angst. De angst voor ‘de fraudeur’, ‘de ander’, ‘de afwijking’. Die angst vormt de brug tussen brute leiders en brave systemen. Zo herhaalt en vertaalt NPB zich niet alleen in de mediaoptredens

van populistische bestuurders, maar ook in de dagelijkse beslissingen van beleidsmachines.

Brutaliteit is dus niet enkel individueel en spectaculair, maar ook juist institutioneel en alledaags. Met Hanna Arendt (1971) kunnen we zeggen: dat is de banaliteit van brutalisme. De uitdaging is om deze gelaagdheid te zien: de leider en het systeem als twee gezichten van dezelfde macht. Tegen NPB verzet men zich niet alleen met feiten of met empathie, maar met het besef dat de strijd om rechtvaardigheid zich ook afspeelt in de micropraktijken van beleid, waar redelijkheid en uitsluiting in elkaars verlengde liggen.

Het gevaar van NPB is daarmee institutioneel en dus fundamenteel van aard: het tast de grondslagen van het publieke vertrouwen aan. Het perverteert de morele economie van het bestuur. En het laat ons achter met een cruciale vraag: wat blijft er over van de publieke zaak, wanneer het publieke discours zelf wordt ondermijnd?

4. New Public Brutalism in historisch perspectief

Koloniaal bestuur als uitdrukking van ‘Old Public Brutalism’

Sporen van NPB zijn al terug te vinden in de koloniale bestuursstijl die ook ons land in het verleden kenmerkte. In het NPB van vandaag de dag, klinken echo's uit het verleden door. Het is waardevol die historische resonantie te vatten.

Koloniale macht, ook de Nederlandse, was namelijk niet alleen zichtbaar in forten, geweren en plantages; ze leefde in woorden, in formulieren en in rituelen. Het werd nadrukkelijk niet alleen ingevuld via materiële infrastructuur, maar ook via taal als instrument van overheersing. In deze bestuurspraktijk kunnen we een stijl ontwaren die als Old Public Brutalism te benoemen valt: brute onderdrukking gecombineerd met bestuurlijke taal en esthetiek.

Zo sprak de koloniale overheid in een verheven toon van ‘beschaving en orde’. Cox en Skidmore-Hess (2022: 122) noemen dit de discursieve kant van koloniale macht: “Colonial power is always embedded in language that naturalizes hierarchy and disguises violence as progress”. De koloniale staat sprak zichzelf morele onschuld toe: “wij” brachten orde, “zij” waren lui, barbaars of irrationeel. De taal van superioriteit verbond zich met een moraliserende toon: overheersing gold als opvoeding (Crib, 2010). In de koloniale beleidstaal werd “orde” tegenover “onrust” geplaatst. Onrust betekende niet politieke strijd, maar een gebrek aan onderwerping. Ambtenaren spraken over “pacificatie” in Atjeh, “rust en veiligheid” op Java, of “het herstel van discipline” in Suriname. Een ander bekend voorbeeld is de term “politieacties” in Indonesië als eufemisme voor koloniale bruutheid.

Ook bij Old Public Brutalism ging het niet enkel over uitoefening van geweld, maar ook over de zichtbaarheid van gezag. Daar waar NPB valt te begrijpen via de dramaturgie van Trump, zien we dat in de koloniale tijd uniformen, vlaggen, wachthuizen, registers en taal dienden als symbolische infrastructuur van bestuur. Het bestuur zelf werd een ritueel, een toneelstuk waarin de staat dagelijks zijn superioriteit opvoerde. →

Het ambtelijk vocabulaire droeg daaraan bij: woorden als ‘tucht’, ‘gezag’, ‘plichten’, ‘dienstbaarheid’ en ‘goede zeden’ bepaalden het denken over bestuur. Deze begrippen vormden een bureaucratische esthetiek van discipline en orde. Ze stonden gedrukt in verordeningen, op borden bij kazernes, in formulieren die gedwongen contractarbeiders moesten ondertekenen, vaak zonder te weten wat er precies stond.

Nog een referentie uit het verleden die relevantie heeft voor het heden: de koloniale bestuursmacht beschouwde het bestrijden van ‘de vijand’ al primair als een kwestie van ‘veiligheid’ die vooral ‘beheersing’ en ‘management’ zou behoeven. Het ambtelijke begrip ‘poenale sanctie’ maakte het mogelijk dat planters ‘hun arbeiders’ mochten straffen bij “arbeidsweigering”. In sommige gevallen moesten arbeiders elkaar zelfs stokslagen geven (Eickhoff & Drieënhuizen, 2020). Dat is bestuurlijk brutalisme ‘avant la lettre’. Hier zien we de koloniale logica van de “vijand van binnenuit”: de opstandige arbeider als gevaar voor de orde, én de winstmakende planter als behoeder van discipline.

Het hangt allemaal samen met de koloniale obsessie met zuiverheid, die aansluit bij wat Tourish (2024) “the myth of the pure people” noemt. Dat wil zeggen, een ideologisch frame waarin de macht zichzelf ‘reinigt’ door uitsluiting. De koloniale staat cultiveerde dit mythologische zelfbeeld: het idee van de nuchtere, beschaafde, moreel verheven Nederlander (of Amerikaan, Engelsman, Fransman, Spanjaard) die de ‘onreine’, ongedisciplineerde ‘Ander’ bestuurt en beheerst. Dat discours van ‘wij en zij’ werkte dus ook in een ver verleden al als cement van (koloniaal) bestuur.

Als we naar NPB als bestuursstijl kijken, horen we echo’s van “orde”, “discipline” en “zuiverheid” terug. Old Public Brutalism laat zien dat macht niet alleen wordt uitgeoefend door wetten en geweld, maar door woorden die blijven hangen, woorden die een wereld bouwen waarin overheersing de norm lijkt. De koloniale bestuursstijl is dus niet slechts geschiedenis, het is ook een les over hoe macht zichzelf rechtvaardigt via een regime van normaliserende taal en theatrale symboliek.

Het eigenzinnige en nieuwe van NPB dat we in het vorige hoofdstuk beschreven, laat zich eigenlijk niet goed begrijpen zonder een grondiger bescf van haar politiek-bestuurlijke ontwikkelingsgeschiedenis. Sterker, zonder goed begrip van waar NPB - als bestuursstijl - vandaan komt, valt hieraan eigenlijk onmogelijk doordacht tegenspel te bieden. Daarom doen we in dit hoofdstuk een poging NPB als nieuw bestuurskundig fenomeen te duiden, voordat we ertoe overgaan passende response strategieën te articuleren.

Om NPB historisch in te bedden en te begrijpen, bespreken we de opkomst van recente bestuursstijlen (New Public Management en New Public Governance) en hoe NPB daarop reageert en daar met nodige brutaliteit mee breekt.

4.1 New Public Management (NPM)

In de laatste decennia van de twintigste eeuw voltrok zich een diepgaande verandering in de wijze waarop westerse overheden hun publieke taken vormgaven. Onder invloed van economische stagnatie, globalisering en afnemend vertrouwen in klassieke instituties ontstond een nieuwe bestuursbenadering: New Public Management (NPM). Wat begon als een veelbelovend hervormingsidee, geïnspireerd door de taal en methoden van de private sector, groeide uit tot een wereldwijd bestuursparadigma. Inmiddels is de waardering echter bekoeld: waar NPM ooit vooruitstrevend gold, wordt het nu vaak als pejoratief label gebruikt.

NPM kreeg voet aan de grond in een tijd waarin de publieke sector gold als traag, duur en weinig wendbaar. In Angelsaksische landen leidde dit tot ingrijpende hervormingen, onder figuren als Thatcher en Reagan. Bestuur moest worden benaderd als onderneming: met nadruk op efficiëntie, output en klantgerichtheid. Instrumenten als prestatie-indicatoren, outputmetingen en resultaatsverantwoordelijkheid werden de standaard.

Aan deze beweging lag niet enkel praktische onvrede, maar ook ideologische overtuiging ten grondslag. NPM verwoordde een fundamenteel wantrouwen jegens traditionele besluitvorming, die als verkokerd werd gezien. Om beleid los te maken van politieke belangen, werd het toevertrouwd aan managers en professionals. Door verzelfstandiging en bundeling van expertise moest bestuur rationeler worden. De *logic of discipline* werd leidend: hoe groter de afstand tot de politiek, hoe beter de besluitvorming.

In de praktijk leidde dit tot grote herstructureringen. Overheidsinstellingen werden opgesplitst in semiautonome entiteiten – de *quango's* – met contractueel vastgelegde prestaties en meetbare doelen. Kwantiteit ging boven kwaliteit, liefst tegen minimale kosten. De overheid verschoof van uitvoerder naar regisseur – “*steering, not rowing*” (Osborne & Gaebler, 1992). Beleidsverantwoordelijken kregen meer ruimte, zolang zij resultaten konden aantonen. De burger werd minder gezien als lid van een gemeenschap en meer als klant: dienstverlening moest marktconform, efficiënt en op maat.

Aanvankelijk paste dit naadloos binnen het neoliberale discours van marktwerking en privatisering. Gaandeweg werden echter ook de keerzijden zichtbaar. Door de opsplitsing in afzonderlijke eenheden verdween het overzicht, wat bekendstaat als *siloization*. De nadruk op meetbare output stimuleerde interne concurrentie en afrekenculturen, wat samenwerking en kennisdeling ondermijnde.

Ook de politieke controle verschoof: door contractuele relaties en autonomie ontstond bestuurlijke vaagheid. Ministers bleven aanspreekbaar op uitvoeringsfalen, maar hadden minder sturingsmogelijkheden. In plaats van helderheid en effectiviteit leverde dit juist verwarring en roep om herregulering op.

Daarnaast bleek de focus op meetbaarheid problematisch. Wat gemakkelijk te tellen is, zegt zelden iets over maatschappelijke waarde. Beleidsaandacht richtte zich op indicatoren in plaats van impact: *“Hitting the target, missing the point”*. Dat leidde tot strategische kortzichtigheid en bureaucratische reflexen waarin rapporteren belangrijker werd dan verbeteren.

De invloed van NPM blijkt ook uit het taalgebruik: termen als aanbesteding, prestatiebeloning en klanttevredenheid zijn ingeburgerd. Soms leidde dit tot innovatie, maar vaak ook tot pervers gedrag. De metafoor van de klant past slecht bij burgers: publieke diensten zijn geen optionele producten maar vormen van solidariteit. Door de nadruk op individuele voorkeuren raakten bredere maatschappelijke waarden ondergesneeuwd, en stimuleerde NPM eerder consumentencultuur dan participatief burgerschap.

Wat ooit werd gepresenteerd als de sleutel tot een efficiënter en moderner openbaar bestuur, wordt inmiddels steeds vaker geassocieerd met bestuurlijke problemen en maatschappelijke onvrede. In het publieke debat geldt NPM vaak als symptoom van doorgesloten marktdenken, technocratische starheid en een schrijnend gebrek aan empathie. Waar het aanvankelijk stond voor vernieuwing en rationalisering, roept het vandaag beelden op van versnippering, verantwoordingsdruk en vervreemding tussen bestuur en burger.

4.2 New Public Governance (NPG)

In de eerste decennia van de eenentwintigste eeuw tekent zich in dat licht een volgende verschuiving af in het denken over publiek bestuur. Waar New Public Management (NPM) lang de toon zette met zijn nadruk op efficiëntie, output en marktmechanismen, kwam de belangstelling op voor een andere

(vaak als opvolgend geschetste) benadering die we hier vatten onder de noemer New Public Governance (NPG). Dit perspectief neemt nadrukkelijk afstand van het bedrijfsmatige en contract-gestuurde karakter van NPM, en stelt in de plaats daarvan samenwerking, netwerksturing en publieke waardenrealisatie centraal. In de bestuurskundige literatuur wordt NPG daarom ook wel gezien als de volgende stap in de ontwikkeling van publieke organisatie, voorbij de klassieke bureaucratie én het marktgeoriënteerde management (Osborne, 2006).

NPG biedt een derde weg. Het paradigma probeert een alternatief te formuleren voor de dichotomie tussen juridisch-bestuurlijke aansturing en zakelijke managementprincipes. In plaats van top-down of transactioneel aan te sturen, draait het binnen NPG om de coördinatie van netwerken en het gezamenlijk realiseren van maatschappelijke opgaven in een gefragmenteerde omgeving.

Deze benadering sluit aan bij inzichten uit de netwerktheorie en onderkent de realiteit van een 'plurale staat', waarin uiteenlopende actoren – overheden, private partijen, maatschappelijke organisaties – gezamenlijk publieke taken vormgeven. Bovendien erkent NPG de aanwezigheid van een 'pluralistische staat', waarin uiteenlopende processen invloed uitoefenen op beleid en uitvoering. Dat betekent dat de rol van de overheid verschuift van dominante sturingsmacht naar facilitator, verbinder en katalysator (Bao et al., 2012). Beleidsvorming en -implementatie worden nadrukkelijk niet opgevat als iets dat binnen één organisatie plaatsvindt, maar als een proces dat zich afspeelt in interactie tussen verschillende belangen, perspectieven en praktijken.

In plaats van directe, hands-on besturing, pleit NPG voor een meer indirecte, hands-off benadering: sturen met en door netwerken (Rhodes, 2016). Dat vraagt ook om andere bestuurlijke competenties en vormen van ambtelijk vakmanschap. Bestuurders zijn niet langer enkel beleidsmakers of managers, maar ook metagovernors: zij moeten in staat zijn om te schakelen tussen hiërarchie, netwerk en markt, over organisatiegrenzen heen te werken en verschillende partijen bij elkaar te brengen. Competenties zoals *boundary spanning*, het vermogen om bruggen te slaan tussen sectoren en disciplines, en collaboratief leiderschap worden cruciaal (Liddle, 2018).

NPG verlegt het doel van publieke organisaties van het leveren van meetbare prestaties naar het creëren van publieke waarde. Het draait niet alleen om wat overheden doen, maar vooral om wat ze betekenen. Belanghebbenden betrekken, beleid co-creëren en maatschappelijke impact centraal stellen zijn kenmerkende uitgangspunten. Daarmee probeert NPG het publieke domein opnieuw te verbinden met burgers, gemeenschappen en

maatschappelijke organisaties – voorbij het klantdenken dat in NPM domineerde.

Toch is de opkomst van NPG in de voorbije jaren niet zonder frictie of kritiek gebleven. Een belangrijk punt daarbij is dat de politieke dimensie van het werk in het publiek domein onverminderd relevant is, maar mogelijk zo minder zichtbaar wordt. Zoals Rhodes (2016) opmerkt, vergt effectief functioneren binnen het openbaar bestuur méér dan netwerkvaardigheden of managementkennis. Ambtenaren opereren binnen een politiek-bestuurlijke context, waarin ministeriële verantwoordelijkheid, partij-politieke belangen en parlementaire controle blijvend bepalend zijn. De suggestie dat NPG de klassieke logica van politieke sturing kan vervangen, is dan ook te optimistisch. Bestuurders en ambtenaren moeten voortdurend schakelen tussen verschillende logica's: die van beleid, politiek, organisatie én netwerk.

Ook op conceptueel vlak roept NPG vragen op. De idealisering van samenwerking en co-creatie kan een miskennis impliceren van de machtsasymmetrieën en strategische belangen die in netwerken meespelen. Samenwerking is niet vanzelfsprekend, en consensus ontstaat zelden zonder conflict of ongelijke onderhandeling. De overheid mag zich dan als facilitator opstellen, maar behoudt ook een regierol – met bijbehorende spanningen tussen gelijkwaardigheid en sturing. Bovendien is het niet altijd duidelijk wie aanspreekbaar is op resultaten, en wat er gebeurt als samenwerking spaak loopt.

Ook NPG is niet vrij van blinde vlekken. Het kan worden ervaren als een stap vooruit, maar zeker niet als de eindbestemming in onze ontwikkeling richting een waarlijk democratische samenleving. En ook zeker niet onbelangrijk in deze: “*good governance*” is voor veel mensen gaan betekenen: risicovermijding, langdurige procedures, en vaak verlammende stakeholderprocessen (Klein & Thomson, 2025). Dat zorgt voor frustratie en vervreemding. Wanneer het alsmaar niet lukt om te leveren (bestuurlijke complexiteit blijft), ontstaat een gevoel van machteloosheid en is er voedingsruimte voor het idee dat de democratie zwak of hypocriet is. En precies dát gevoel – dat ‘de overheid niets kan’ – is de voedingsbodem waarop een andere bestuursstijl met een meer autoritaire inslag floreert.

4.3 New Public Brutalism als reactie op NPM en NPG

Waar de vanzelfsprekendheid van New Public Management (NPM) en ook New Public Governance (NPG) langzaam lijkt te verdwijnen, komt inmiddels

een nieuwe bestuursstijl op stem die zich niet slechts afzet tegen haar voorgangers, maar die in toon, vorm en werking een geheel andere oriëntatie veronderstelt. Deze stijl, die we New Public Brutalism noemen, kiest niet voor neutraliteit, afstand of procedurele zorgvuldigheid, maar voor directe, onverbloemde en confronterende communicatie. Waar NPM sprak in de taal van de markt, en NPG in de taal van samenwerking, spreekt NPB in de taal van de strijd.

New Public Brutalism verwerpt de technocratische distantie die zo kenmerkend was voor NPM, en zet zich ook af tegen de consensusgerichte en procesmatige polderlogica van NPG. In plaats van terughoudende ambtelijkheid of verbindende participatie, draait NPB om scherpte, daadkracht en polariteit. De stijl herkent zich in het overvloedige gebruik van superlatieven, in het creëren van binair denken (goed versus fout, volk versus elite), en in het bewust ridiculiseren van tegenstanders. Beleidsopties worden gepresenteerd als onvermijdelijke keuzes, vaak onderstreept door een permanent gevoel van urgentie of crisis – een stijlmiddel dat eerder appelleert aan emotie dan aan redelijkheid.

Taal is in dit paradigma niet langer een brug naar wederzijds begrip, maar een wapen in het publieke domein. De retoriek van NPB is ontworpen om te schokken, te mobiliseren, en om grenzen te verleggen. Dat is eigenlijk *not done* in de stijl van public management en public governance. Daarmee roept deze stijl begrijpelijkerwijs zorgen op over de gevolgen voor de publieke sfeer en democratische verhoudingen. Toch zou het te kort door de bocht zijn om NPB simpelweg als ongewenst of gevaarlijk te bestempelen. Alsof iets inherent ongewenst is omdat het niet zou stroken met de principes van NPM of NPG. Zoals bij iedere bestuursstijl, hangt de waarde of schadelijkheid samen met doel, context en dosering. In situaties van maatschappelijke stagnatie of bestuurskundig onvermogen kan disruptieve taal een functie vervullen. NPB herinnert ons eraan dat affectieve, confronterende communicatie óók een vorm van politieke betrokkenheid kan zijn.

De aantrekkingskracht van NPB ligt dan ook niet alleen in de vorm, maar vooral in de boodschap die ermee gepaard gaat. In een tijd waarin het vertrouwen in klassieke instituties afneemt, biedt NPB ruimte voor een verlangen naar persoonlijk leiderschap dat duidelijk, herkenbaar en doelgericht is. In plaats van omslachtige besluitvorming via commissies, procedures of checks-and-balances, wordt er gekozen voor directe actie, belichaamd in leiders die ‘de stem van het volk’ vertolken – en zich uitdrukkelijk niet gebonden achten aan het systeem.

Tegelijkertijd bevat NPB een uitgesproken kritiek op gevestigde kennis en op instituties die traditioneel de waarheid claimden te representeren. Universiteiten, media en experts worden in deze stijl geregeld neergezet als ideologisch en bevooroordeeld – obstakels voor wat als werkelijk pluralisme wordt beschouwd. NPB mobiliseert in de plaats daarvan ‘ervaringskennis’ van burgers en vertrouwt op alternatieve kanalen van informatie. Waarheid en legitimiteit worden daarmee gedemocratiseerd, niet langer het exclusieve domein van elites, maar onderwerp van maatschappelijke strijd en toe-eigening. Dat zijn vormen van democratische affectiviteit waar NPM en NPG niet toe in staat zijn.

De stijl van NPB reflecteert bovendien een diep gevoel dat macht te ver van mensen is af komen te staan. Burgers, regio’s of nationale staten die zich miskend of genegeerd voelen, vinden in het NPB een taal om hun ervaring van afstand en onrecht onder woorden te brengen. De nadruk op nabijheid – ‘de kracht van hier’ – gaat gepaard met symbolische afbakening: Washington, Brussel, Den Haag of ‘de elite’ worden geportretteerd als krachten die van buitenaf opleggen in plaats van meedenken. In deze wij-zij retoriek schuilt een krachtige oproep tot herlokalisering van politieke zeggenschap. Ook dat zijn politieke verlangens die NPM en NPG juist ‘onderdrukken’, gesteld in psychoanalytische termen.

Een ander kenmerk van NPB is het uitgesproken wantrouwen tegenover instituties. De rechterlijke macht, de ambtelijke dienst, het onderwijs – zij vormen in deze stijl niet vanzelfsprekend de hoeders van publieke waarden, maar eerder belichamingen van een systeem dat zichzelf in stand houdt. Juist door deze instituties en hun politieke gevoelsbeknotting openlijk te bekritisieren, probeert NPB ruimte te maken voor stemmen en affecten die eerder buitenspel stonden. Bestuur wordt zo gepresenteerd als iets dat niet per definitie uitgaat van representatieve instellingen, maar van directe legitimiteit door burgers zelf.

Daarnaast richt NPB zich nadrukkelijk tegen wat wordt gezien als een logge en bemoeizuchtige bureaucratie. De ‘administratieve staat’ wordt gezien als technocratisch, traag en te weinig democratisch gelegitimeerd. De hoop is dat door het terugdringen of afbreken van deze structuren, er ruimte ontstaat voor eenvoud, slagkracht en directe betrokkenheid (denk aan Trumps *‘Department of Government Efficiency’*, DOGE). De nadruk ligt op doen in plaats van plannen, op handelen in plaats van afstemmen – een bestuursstijl die de complexiteit van beleid herleidt tot de eenvoud van actie.

We zien in NPB dus een bestuursstijl georganiseerd rond politieke directheid, in directe reactie op beperkingen van NPM en NPG. Daarin zit een

democratische potentie, hoewel we daarbij ook een wisselwerking zien met de fascistische verleiding (NPF). Deze krachtige stijl van brute directheid heeft ook een ander wezenlijk risico. Wat op korte termijn functioneert als shocktherapie of als retorisch breekijzer, kan op langere termijn leiden tot institutionele erosie. Het voortdurend aanvallen van instituties ondermijnt op den duur het vertrouwen in diezelfde instituties. Het reduceren van complexe beleidsvraagstukken tot simpele tegenstellingen kan de nuance en zorgvuldigheid ondermijnen die democratische besluitvorming juist nodig heeft. De kracht van NPB ligt in haar disruptieve potentieel – maar daarin schuilt ook haar valkuil.

New Public Brutalism is daarmee geen oppervlakkige stijlfiguur, geen modegril, en zeker geen exclusief product van één politieke figuur. Hoewel het presidentschap van Donald Trump een uitgesproken voorbeeld biedt, is de stijl die NPB belichaamt veel ouder, dieper en breder verspreid. Het is een fenomeen dat wortelt in bredere maatschappelijke tendensen van vervreemding, polarisatie en verlangen naar herwonnen controle. En het is een stijl die zich ook in de toekomst zal blijven manifesteren, in verschillende vormen en contexten.

Wat overblijft is een bestuurspraktijk waarin institutionele stabiliteit en retorische disruptie niet langer als tegenstellingen tegenover elkaar staan, maar als twee krachten die voortdurend met elkaar in wisselwerking zijn. Het verlangen naar een volksorde en oorlogstaal gaan dan hand in hand. NPB herinnert ons eraan dat publieke communicatie nooit neutraal is, en dat bestuur ook een kwestie is van verbeelding, emotie en conflict. Mits met mate en moreel bewustzijn gehanteerd, kan New Public Brutalism bijdragen aan het openbreken van vastgelopen verhoudingen. Maar zodra het de uitzondering tot norm maakt en democratische instituties structureel ondergraaft, wordt de stijl gevaarlijker dan de problemen die zij probeert te benoemen, zoals hiervoor uitgebreid is toegelicht.

Een vergelijking tussen NPM, NPG en NPB laat zich als volgt schematisch samenvatten:

KERNCONCEPTEN EN DIMENSIE	NPM – NEW PUBLIC MANAGEMENT	NPG – NEW PUBLIC GOVERNANCE	NPB – NEW PUBLIC BRUTALISM
Ambitie van bestuur	<i>Efficiëntie, effectiviteit, meetbare resultaten; overheid als presterende organisatie</i>	<i>Publieke waarde creëren via samenwerking en netwerksturing; gezamenlijke maatschappelijke opgaven realiseren</i>	<i>Wantrouwen aanjagen jegens het 'systeem', deconstructie van instellingen, symbolisch machtsvertoon</i>
Beeld van bestuur	<i>Overheid als 'service provider'; levert prestaties aan burgers als klanten</i>	<i>Overheid als 'netwerkgeregisseur' of facilitator; verbinder van publieke, private en maatschappelijke actoren</i>	<i>Overheid als 'diep state'; vijandige macht die moet worden teruggedrongen of bestreden; hoeder van volksorde</i>
Beeld van burgers	<i>Klant of consument van publieke diensten</i>	<i>Partner, co-creator of medeproducent van publieke waarde</i>	<i>Slachtoffer of loyale volgeling; burgers verdeeld in 'wij' en 'zij'</i>
Beeld van ambtenaren	<i>Neutraal, uitvoerend, gericht op doelmatigheid en regels</i>	<i>Verbinder, boundary spanner, metagovernor; samenwerkend over grenzen heen</i>	<i>Partijdig, verdacht, onderdeel van bestuurlijke elite</i>
Beeld van experts	<i>Deskundigen en kennis zijn leidend; evidence-based policy</i>	<i>Expertise in dialoog met praktijk en samenleving; co-creatie van kennis</i>	<i>Wantrouwen jegens experts; voorkeur voor alternatieve of populistische kennisbronnen</i>
Relatie tot instituties	<i>Hervorming: instituties moeten bedrijfsmatig presteren; nadruk op output</i>	<i>Netwerken van instituties en actoren; gedeelde verantwoordelijkheid en wederzijdse afhankelijkheid</i>	<i>Ontregeling: instituties worden aangevallen of ondermijnd</i>
Verantwoordingslogica	<i>Prestatie-indicatoren, benchmarks, output- en resultaatsturing</i>	<i>Verantwoording via legitimiteit, vertrouwen en gedeelde publieke waarde</i>	<i>Politieke erkenning en loyaliteit aan leider; schuld zoeken bij tegenstanders</i>

KERNCONCEPTEN EN DIMENSIE	NPM – NEW PUBLIC MANAGEMENT	NPG – NEW PUBLIC GOVERNANCE	NPB – NEW PUBLIC BRUTALISM
Stijl van bestuur	<i>Managerial, instrumenteel, beheersingsgericht</i>	<i>Relationeel, collaboratief, reflexief; sturen via netwerken ('hands-off')</i>	<i>Persoonlijk, performatief, symbolisch, transgressief</i>
Inzet van beleid	<i>Beleid als technisch middel voor probleemoplossing</i>	<i>Beleid als gezamenlijk leer- en innovatieproces; co-creatie en participatie</i>	<i>Beleid als podium voor conflict; inzet voor insluiting en uitsluiting</i>
Stijl van communicatie	<i>Technocratisch, zakelijk, gericht op feiten en cijfers</i>	<i>Dialogoggericht, verbindend, transparant; gericht op vertrouwen en inclusie</i>	<i>Emotioneel, polariserend, gericht op gevoel en vijandbeelden</i>
Reactie op falen van beleid	<i>Beleidsaccumulatie en bijsturing via feedbackloops en leren</i>	<i>Gezamenlijk leren, reflectie en aanpassing binnen netwerken; erkenning van complexiteit</i>	<i>Beschuldiging van sabotage of vijandige krachten; externalisering van schuld</i>

De vraag die resteert na deze historische beschouwing en vergelijking ten aanzien van NPB is: wat volgt nu hierna? Of toch tenminste: hoe nu tegenspel te bieden aan een brutale bestuursstijl die het risico loopt uit de rails te lopen, en ons op te zadelen met een antidemocratische stijl die op korte termijn het toneel niet zal verlaten? New Public Brutalism bouwt geen dictatuur, geen formele autocratie. We opereren in wat formeel is omschreven als democratisch systeem. Echter, feiten lijken daarin niet meer te overtuigen en argumenten ketsen af. We kunnen hopen op een stille meerderheid, vertrouwen op instituties, of ons beroepen op redelijkheid, maar is dat nog voldoende hier? Misschien vraagt verzet tegen New Public Brutalism niet om klassieke vormen van tegenspel zoals nog meer argumenten tegen, maar om een nieuw repertoire van reageren: andere manieren van spreken, zwijgen, handelen die niet meegaan in de logica van brutaliteit, maar haar door subtiele tegenbewegingen ontregelen en ondermijnen.

5. Anders (leren) tegenspreken? Verleidelijke valkuilen

Ze eten onze katten en honden

“In Springfield, they’re eating the dogs... they’re eating the cats... they’re eating the pets.” Die uitspraak deed Donald Trump in september 2024, tijdens een presidentsdebat. Het illustreert zijn vermogen om tegenstanders op brutale wijze te trollen.

Hij zei het om een beeld op te roepen over het gedrag van migranten in de Verenigde Staten. Door factcheckers werd het al snel als feitelijk onjuist weerlegd, maar desondanks circuleerde de bewering massaal op sociale media en werd ze opgepikt in memes, parodieën en politieke framing.

Het laat zien hoe New Public Brutalism werkt: niet per se via overtuiging, maar door ontregeling, via provocatie en het uitlokken van emotionele reacties. Vaak begint het met schofferen: een schokkende, aanstootgevende uitspraak die de grenzen van fatsoen, waarheid en redelijkheid overschrijdt. Bij Trump gaat het vaak om uitspraken die absurdisme combineren met dreigende of vijandige inhoud, precies zoals in Springfield. Daarna volgt de relativisering: zodra verontwaardiging losbarst, wordt de uitspraak gepresenteerd als ‘slechts’ een grap, satire of ironie. Als een echte trol verschuilt hij zich daarna achter ambiguïteit en zet vervolgens de critici neer als overgevoelig. Uiteindelijk volgt de normalisering: door herhaling van dit soort uitspraken verliest het als provocatie zijn scherpte, en wat aanvankelijk als buitengewoon schandalig werd gezien, raakt ingebed in het gewone politieke discours. Wat als ‘grappige’ overdrijving begon, suggereert langzaam een ‘kern van waarheid’ bespreekbaar te maken. Het resultaat: de norm verschuift.

Tegenspel bieden is hier buitengewoon moeilijk. Een beroep op redelijkheid kan averechts werken, omdat het de trol juist bevestigt in zijn narratief van een verstikkend midden dat vrijheid van meningsuiting beperkt. Feiten, hoe zorgvuldig ook gepresenteerd, verliezen kracht tegenover ironie en satire; elke poging tot correctie klinkt als wereldvreemdheid en wordt door de trol omgezet in brandstof voor de volgende provocatie. Ook morele veroordeling werkt niet zoals normaal: zij voedt de constructie van een arrogante elite die de regels dicteert, waarmee het morele gezag eerder wordt uitgehold dan versterkt. →

Trump beheerst deze logica van trollen tot in de puntjes. Hij opereert voortdurend in het schemergebied tussen ernst en satire, waar conventionele middelen van debat – redelijkheid, feiten, moraal – contraproductief worden. Het Springfield-voorbeeld toont dat troll-logica systemisch is: de circulatie van een twijfelachtige claim versterkt zichzelf via shock, relativisering en normalisering, ongeacht latere institutionele correcties of ontmaskerend bedoelde media-interventies. Die verzwakken de werking daarvan niet, maar versterken deze juist eerder: als brandstof voor verder trollen.

We leven in een gemediatiseerde beeldcultuur. Memes, tweets, nieuwsitems, afleiding, conflict en ego overheersen. Hierdoor worden essentiële waarden als waarheid, kritisch denken, logica, samenhang en ernst ondermijnd. Postman (1985) stelde dat televisie en, in het verlengde daarvan, sociale media in wezen anti-communicatieve technologieën zijn. Ze prikkelen niet de rede, maar het gevoel. De vraag is niet of iets waar is, maar of het prettig aanvoelt, fascineert of juist afstoot.

Trump, ooit een bekende reality-tv-ster, heeft zijn televisiewaarden moeiteloos meegenomen naar de politiek. Zijn communicatie bestaat uit eenvoudige leuzen en provocerende uitspraken, in hoofdletters verspreid via X (voorheen Twitter) en zijn eigen platform ‘*Truth Social*’. Het doel is telkens hetzelfde: ophef en verdeeldheid.

Zijn presidentschap lijkt meer op een show dan op een politieke ambtsperiode. De slogan “*You’re fired*” uit zijn tv-show *The Apprentice* (2004-2015) symboliseert zijn stijl: autoritair, dominant en gespeend van inhoudelijke diepgang. Zijn imago als ‘succesvolle zakenman’ was grotendeels fictie, maar televisie maakte het geloofwaardig. Voor het publiek was het overtuigende beeld belangrijker dan de waarheid erachter. Herhaling van de boodschap bleek belangrijker dan de inhoud ervan (Prange, 2025). Zoals Trump het zelf zegt: als je een leugen maar vaak genoeg herhaalt, wordt het vanzelf geloofd. In Nederland zien we deze tactiek ook terug bij de nareis-leugen van Dilan Yesilgöz, of bij het AI-gegenereerd beeldmateriaal van Geert Wilders.

Wat mensen in deze context nodig hebben is niet per se waarheid, maar een verhaal dat aanspreekt, een mythe. Zoals die van de Amerikaanse president als redder van het ‘meest bijzondere land ter wereld’. In die mythologie is de vijand altijd ‘de ander’: migranten, genderactivisten, of mensen met een andere achtergrond. Het politieke succes van Trump is een rechtstreeks gevolg van zijn mediapersoonlijkheid. Hij bespeelt zijn rol met flair, lanceert bizarre ideeën, vaardigt vreemde decreten uit en provoceert internationale leiders. Alles om maar in het middelpunt van de aandacht te blijven. Het ene

schandaal zou de andere moeten verhullen. Vermaak is verworden tot verslaving, een obsessieve behoefte die uiteindelijk leeg en destructief is. Als samenleving hebben we dringend behoefte aan een collectieve ontwenning. Maar de vraag is: zijn we nog in staat om daarvan los te komen? En zo ja, hoe is er dan effectief tegenwicht aan te bieden?

Op de opkomst van wat we in dit essay New Public Brutalism noemen, worden vaak vijf reacties geopperd die bedoeld zijn om tegenwicht te bieden. Elk lijkt op het eerste gezicht valide, maar blijkt bij nader inzien tekort te schieten en sterker nog juist contraproductief uit te pakken in de context van NPB, namelijk (1) het aandragen van ‘echte’ feiten, (2) het opvoeren van de ‘juiste’ argumenten, (3) het morele register bespelen, (4) het mobiliseren van de ‘stille meerderheid’ en (5) terugvallen op ‘onze’ rechtsstatelijke instituties.

Verleiding #1 - Tekort van de feiten: tegenspreken in een context van ‘alternative facts’ & ‘bullshit’

Om te begrijpen waarom feiten tekortschieten in reactie op NPB, moeten we even terug in de tijd. Al direct na de inauguratie van president Trump in 2017 ontstaat discussie over de vraag: *wat is waar?* In navolging van de kersverse president beweert Witte Huis-perschef Sean Spicer op 21 januari: *“This was the largest audience to ever witness an inauguration, period, both in person and around the globe.”*

De uitspraak roept onmiddellijk kritiek op, omdat luchtfoto’s en vervoersdata aantonen dat Obama’s inauguratie in 2009 veel drukker was bezocht. Spicer verdedigt zich met een reeks ad-hoc-argumenten: de witte bodembedekking op het gras zou de massa dunner hebben doen lijken, de strengere veiligheidscontroles zouden de opkomst vertraagd hebben, en bovendien moest men volgens hem ook de wereldwijde livestreamkijkers meetellen. Zelfs de metrostatistieken, zo stelde hij, waren verkeerd geïnterpreteerd.

Een dag later verdedigt Trumps adviseur Kellyanne Conway hem in *Meet the Press* met een inmiddels historische zin: *“Sean Spicer gave alternative facts.”* Het was een kort televisiemoment, maar een cultureel keerpunt. De term ‘*alternative facts*’ symboliseerde een breuk met waarheid als gemeenschappelijk fundament van de publieke ruimte, een dystopische uitspraak in een tijdperk waarin feiten zelf onder vuur liggen.

De vergelijking met Orwells 1984 liet niet lang op zich wachten: *doublethink*. Het vermogen twee tegenstrijdige beweringen tegelijk te geloven kreeg plots een eigentijdse vertaling. Conway sprak immers niet namens een marginaal

figuur, maar vanuit het hart van de macht. Door te suggereren dat er alternatieve versies van empirisch vastgestelde feiten bestaan, verplaatst ze waarheid van het domein van het objectieve naar het strategische. Feiten werden middelen in een strijd om narratief overwicht: wie het verhaal beheerst, beheerst de werkelijkheid. “*Alternative facts*” waren daarmee geen verspreking, maar een machtsgreep.

Het gevaar van deze uitspraak ligt niet in de leugen zelf, politici liegen al zolang er politiek is (vgl. Arendt, 1971), maar in de poging de status van waarheid te relativiseren. Waar de klassieke leugenaar erkent dat er een waarheid is die hij ontkent, beweert de gebruiker van *alternative facts* dat er meerdere waarheden bestaan, afhankelijk van loyaliteit of identiteit. Daarmee verdwijnt waarheid als maatstaf van publieke discussie en wordt ze vervangen door geloof, tribalisme of ‘gevoel van waarheid’. Het is een ironische echo van Nietzsche: de feiten doen er niet meer toe, alleen meningen. Conways haast wetenschapsfilosofische wending suggereert dat feiten verkapte meningen zijn, en meningen verkapte feiten.

Het ‘Conway-moment’ legt zo een eerste kwetsbaarheid bloot in het vinden van een *response repertoire* tegen Trump: het beroep op gedeelde waarheid. De vrije pers, de rechtsstaat, de wetenschap, ze bestaan bij de gratie van een gemeenschappelijk begrippenkader waarin woorden als “feit” en “bewijs” nog betekenis dragen. Wanneer dat kader verdampt, dreigt niet enkel verwarring, maar morele erosie: als alles mening is, blijft niets verdedigbaar.

De verwijzing naar “*alternative facts*” symboliseert wat Harry Frankfurt (2005) typeerde als *bullshit*: niet de bewuste leugen, maar de onverschilligheid jegens waarheid zelf. Wie liegt, weet wat waar is. Wie *alternative facts* verspreidt, geeft niets meer om waarheid als categorie. De bewuste fabricatie van onwaarheden ondermijnt daarmee de voorwaarden voor democratisch gesprek. Dat is geen onschuldig perspectiefverschil, maar een machtsdaad.

Het idee dat de waarheid zichzelf wel zal redden, blijkt naïef. Juist dit maakt een beroep op ‘de echte feiten’ zo ineffectief tegenover New Public Brutalism: waar het feit als neutraal fenomeen wordt verworpen, verandert verwijzen naar waarheid in een identitaire daad – niet een brug, maar een grens. Dat is jouw feit, dit de mijne. In een tijd van epistemologisch relativisme en doelbewuste verwarring (“*flooding the zone with shit*”), ondermijnt het vasthouden aan ‘onze feiten’ ironisch genoeg de mogelijkheid tot werkelijk publiek debat.

Verleiding #2 - Argumenten die niet overtuigen: tegenspreken zonder affectieve afstemming en aansluiting

Ook het aandragen van juiste argumenten helpt niet in het bestrijden van NPB, zo blijkt inmiddels. In *The Politics of Language* (2023) laten Beaver en Stanley zien dat taal geen neutraal communicatiemiddel is, maar een intrinsiek politiek instrument. Daarmee nemen zij afstand van het ‘semantisch rationalisme’ dat communicatie ziet als rationele overdracht van proposities. Zij richten zich op impliciete cognitieve processen zoals *attunement* (afstemming) en *resonance* (aansluiting), die verklaren hoe taal systematisch bijdraagt aan het versterken of verzwakken van ideologische overtuigingen.

Attunement verwijst naar reflexmatige afstemming op woorden of zinswendingen, gevormd door herhaling, framing en context. *Resonance* duidt op de bredere emotionele lading die taal oproept bij doelgroepen. Deze mechanismen staan centraal in hedendaagse politieke communicatie: taal werkt niet via overtuiging, maar via affect en associatie. Woordkeuze, metaforen en herhaling stemmen publiek af op specifieke wereldbeelden. Dat geldt in het bijzonder voor Trumps stijl, die leunt op intuïtieve frames, vijandbeelden en het oproepen van gevoel in plaats van redenering.

Neem het kernbegrip uit Trumps handelsretoriek: de *deal*. Trump presenteert zich als meester-dealmaker, iemand die andere landen laat “betalen” voor wat de VS hen eerder heeft gegund. Zijn taal over importtarieven wordt gebracht als herstel van rechtvaardigheid: de VS is “uitgebuit” en zal nu “terugpakken”. Het woord *deal* resoneert diep met het Amerikaanse ethos van ondernemerschap en competitie. Voor velen roept het beelden op van eerlijk onderhandelen en vooral: winnen. Deze resonantie is doelbewust opgebouwd. Door herhaling plaatst Trump de VS telkens als underdog die hij persoonlijk zal bevrijden via betere deals.

Volgens Beaver en Stanley zorgt deze herhaling voor *attunement*: luisteraars raken afgestemd op de idee dat internationale handel strijd is, met andere landen als tegenstanders. Zo wordt het concept van importheffing niet economisch, maar symbolisch. Een moreel instrument van verzet. Trumps uitspraken over China (“*they are killing us on trade*”, “*unfair*”, “*manipulators*”) tonen hoe *attunement* en *resonance* werken. China verschijnt niet als concurrent, maar als bedreiging: oneerlijk, gevaarlijk, vijandig.

Deze framing activeert een emotionele reflex: afwijzing, trots, revanche. Importtarieven worden ervaren als verdediging, niet als beleidsmaatregel. Cruciaal is dat deze mechanismen onafhankelijk functioneren van kennis

over handel. Het is het gevoel – van misbruik en herstel van trots – dat telt. Taal wordt performatief: door te zeggen dat anderen “gaan betalen”, suggereert Trump dat herstel plaatsvindt. Immers, wie moet betalen heeft schuld uitstaan. De eenvoud van die bewering maskeert de economische complexiteit (dat Amerikanen vaak zelf de tarieven betalen), maar roept affectieve resonantie op: kracht, revanche, gerechtigheid. Zelfs het ontvoeren van de president van Venezuela begin 2026 werd door Trump gepresenteerd als het legitiem afdwingen van het Amerikaans ‘recht op Venezolaanse oliebronnen’ (naast het brengen van democratie aldaar).

Trump's taal overtuigt niet door argumenten, maar door herhaling en simplificatie, werkt via *attunement* en *resonantie*. Begrippen als *winning*, *losers*, *strong* en *fake* fungeren als ideologische markers, direct gekoppeld aan gevoelens van macht, identiteit en status. De kracht ligt niet in wat wordt gezegd, maar in wat wordt opgeroepen: morele superioriteit, angst voor de ander, verlangen naar herstel van orde.

De hoop dat rationele argumenten zullen overtuigen blijkt dus ijdel. Politieke communicatie is geen rationeel, maar *affectief* proces, gestuurd door mechanismen van retorische afstemming en aansluiting. Wie met redelijke argumentatie wil tegenspreken, verliest het debat al bij aanvang. Argumenten hebben geen kracht waar resonantie ontbreekt. Politieke taal functioneert hier niet als analyse, maar als herkenning. Niet als bewijsvoering, maar als identiteitsbevestiging. Zo wordt rede niet langer een gemeenschappelijk vertrekpunt, maar slechts één stijlfiguur in een gepolariseerde semantiek.

Verleiding #3 – Morele register bespelen: verontwaardiging uiten opgevat als teken van misplaatste hoogmoed

Wie tegenspel wil bieden aan een brutalistische stijl van bestuur en leiderschap, stuit al snel op een volgende verleiding die al even redelijk én riskant is: bespelen van het morele register. De neiging om grenzen te trekken, verontwaardiging te uiten en morele autoriteit te claimen lijkt vanzelfsprekend wanneer publieke normen worden overschreden. Toch blijkt juist dit moraliseren, hoe oprecht ook, vaak een volgende strategische valkuil. Niet omdat morele grenzen onbelangrijk zijn, maar omdat de manier waarop ze worden gearticuleerd in een politieke context waarin trollen aan de orde van de dag is een precies omgekeerd effect kan hebben.

De logica van trollen functioneert niet primair op het niveau van inhoud of overtuiging, maar op dat van status en ontregeling. Provocatie is hier geen middel om een standpunt over te brengen, maar om bestaande hiërarchieën

zichtbaar te maken en uit te dagen. In die context werkt morele verontwaardiging niet als correctie, maar als bevestiging: zij toont dat er een morele orde bestaat, dat er poortwachters zijn en dat bepaalde stemmen zich het recht toe-eigenen om te bepalen wat aanvaardbaar is. Voor iemand die wil trollen is dit geen bedreiging, maar een noodzakelijke voorwaarde voor vervolgoptreden.

Moreel spreken werkt in zo'n setting al snel contraproductief. Het gaat hier immers minder om normhandhaving dan om het demonstreren van moreel gelijk. Dat onderscheid is cruciaal. Normhandhaving veronderstelt een gedeeld kader waarin overtreding herkenbaar is en dat correctie gezag heeft. Juist op dat punt is een interventie via het moreel register hier kwetsbaar: zij kan óók worden gelezen als hoogmoed, als zelfgenoegzaamheid, als bewijs van een misplaatst idee van morele superioriteit. Daarmee verschuift het debat van inhoud naar status.

Die verschuiving raakt aan een risico dat wel is omschreven als het oproepen van statusminachting. Wanneer mensen het gevoel krijgen dat zij niet alleen ongelijk hebben, maar moreel inferieur worden verklaard, roept dat geen reflectie op maar wrok. Het morele appel wordt dan niet ervaren als uitnodiging tot betere argumenten, maar als vernedering. In zo'n context wordt een trollende leider zoals president Trump aantrekkelijk: niet ondanks zijn normoverschrijding, maar juist daarom. Hij belichaamt verzet tegen een morele elite die zich verheven acht.

De uitspraak van Hillary Clinton in 2016 over *“the basket of deplorables”* is hier illustratief. Wat bedoeld was als een afbakening van expliciet racistische en autoritaire opvattingen, werd door velen ervaren als een morele diskwalificatie van personen. Die ervaring van minachting bleek politiek explosief. Donald Trump hoefde er nauwelijks iets aan toe te voegen: hij kon de morele grens die Clinton trok moeiteloos herdefiniëren als bewijs van elitair dedain.

In een trollend discours werkt zoiets dus contraproductief. Elke morele veroordeling wordt gelezen als bevestiging van het vijandbeeld: de zelfverklaarde deugdzame elite tegenover “het volk”. Elke poging om grenzen te rekken of moreel gezag te claimen, wordt benut als munitie in een statusstrijd en gereframed als teken van moreel exhibitionisme: het expliciet tonen en uitventen van morele autoriteit als politiek wapen.

Daarmee wordt tegenspel misschien niet onmogelijk, maar wel veel complexer. Het vraagt om een vorm van normativiteit die minder declaratief en minder zelfbewust is. Grenzen moeten worden gehandhaafd zonder

theatrale verontwaardiging; waarden belichaamd zonder ze voortdurend te proclameren. Dat vergt institutionele consistentie, procedurele rechtvaardigheid en een zekere morele terughoudendheid. Niet omdat normen zwak zijn, maar omdat hun kracht ligt in vanzelfsprekendheid, niet in demonstratie.

In een politieke cultuur die wordt gekenmerkt door brutalistisch bestuur en wat we de logica van trollen hebben genoemd, is morele bescheidenheid geen zwakgebod maar strategische noodzaak. Wie zich laat verleiden tot morele escalatie, speelt het spel van de trol mee. Wie daarentegen weigert statusstrijd te voeren op morele gronden, ontnemt de trol precies wat hij nodig heeft: een tegenstander die zich verheven waant.

Verleiding #4 - Mythe van het midden: tegenspreken door toe-eigening van de stem van de 'stille meerderheid'?

Een vierde verleiding die zichtbaar wordt in de reactie op wat hier als New Public Brutalism is aangeduid laat zich omschrijven als een beroep op het 'stille midden' of de 'gematigde meerderheid'. Een groep waarvan dan wordt aangenomen dat zij de redelijkheid belichaamt, maar die zich (om onduidelijke redenen) zelden luid laat horen.

De '*silent majority*' is in de praktijk een retorische fictie: een amorfe buffer van morele autoriteit dat naar believen wordt geclaimd door links, rechts of het vermeende midden. Ze is niet democratisch afgebakend of empirisch vaststelbaar, en juist daardoor politiek bruikbaar. Wie zich erop beroept, hoeft geen coalities te bouwen of inhoudelijk debat te voeren: het volstaat zich te presenteren als haar enige ware vertegenwoordiger (vergelijkbaar met 'de wil van het volk').

Het frame is moreel manipulatief. Wie zich verzet, wordt impliciet tot de extremen gerekend. Zo wordt de mildheid van de meerderheid niet alleen een schild tegen polarisatie, maar ook een wapen tegen afwijkende stemmen. Wat verloren dreigt te gaan, is precies wat democratie tot democratie maakt: conflict, meningsverschil en openbaarheid. Het stille midden is geen alternatief voor de flanken, maar een depolitiserende fantasie die debat inruilt voor gedragsmanagement en schijnbare consensus. En daar gedijen brutale leiders bij.

De term *silent majority* werd in 1969 geïntroduceerd door Richard Nixon om steun te mobiliseren voor de oorlog in Vietnam, tegen een luidruchtige anti-oorlogsbeweging. Ronald Reagan institutionaliseerde het frame verder: hij

positioneerde zich als spreekbuis van de “*moral majority*”, een moreel geladen versie van dezelfde stille massa. Door te claimen dat hun stem niet langer gehoord werd in media en politiek, creëerden Reagan en zijn strategen een vijandbeeld waarmee elk beleid kon worden gepresenteerd als herstel van een natuurlijke orde.

Dat morele mandaat is fundamenteel antidemocratisch, omdat het is gebaseerd op een niet-verifieerbare claim over wie de meerderheid vormt en wat zij wil. Dat is pure retoriek. Het vervangt representatie door representativiteit: politici legitimeren zich niet langer via een mandaat, maar via een veronderstelde volkswil. Waar Reagan nog een klassiek conservatief ethos uitdroeg, brengt Donald Trump een meer disruptieve variant. Ook hij claimt namens een zwijgende meerderheid te spreken – niet de moralistische middenklasse, maar de boze, economisch gemarginaliseerde witte burger die zich verraden voelt door elites.

Trump's ‘*silent majority*’ brult op sociale media en in *rallies*. Het frame: er bestaat een ware volkswil, maar die wordt onderdrukt door de klassieke instituties en kan alleen door een buitenstaander worden gehoord en verstaan. Daarmee legitimeert Trump zijn aanvallen op media, rechtspraak en uiteindelijk de democratische rechtsorde zelf, culminerend in de bestorming van het Capitool in 2021.

Ook in Nederland duikt het frame van de ‘milde meerderheid’ op. Actiegroepen claimen op te komen voor de “redelijke” burgers buiten het geschreeuw van de flanken. Maar net als bij Reagan en Trump blijkt deze meerderheid vooral een retorische constructie: niet democratisch gedefinieerd of geverifieerd, maar moreel geclaimd. Marketing vervangt hier politieke ideologie. Waar Reagan wortelde in conservatisme en Trump in nationalistisch ressentiment, is het Nederlandse ‘milde midden’ vooral een communicatiestrategie. Het is een poging om participatie te suggereren en daadwerkelijk en fundamenteel verzet te neutraliseren. Het ‘redelijke midden’ is niet radicaal maar zou wel stil aanwezig zijn.

Het idee van een stille meerderheid verleidt ons met een vals gevoel van consensus. Het stelt dat de meeste mensen redelijk zijn maar zwijgen, en dat luisteren naar hen de democratie zal herstellen. Wat dit negeert, is dat democratie niet gediend is bij stilte, maar bij debat en institutionele ruimte voor verschil. De roep om de milde meerderheid onderdrukt ruis en herstelt controle over het ‘redelijke’ publieke discours, zonder de onderliggende antidemocratische problematiek te bevragen.

Het frame van de stille meerderheid is zelden neutraal. Bedoeld als verbindend kan het juist uitsluiten, als morele camouflage voor machtspolitiek en institutionele verschuivingen. Waar Reagan de ‘*moral majority*’ gebruikte voor een conservatieve revolutie en ten behoud van de klassieke instituties, zet Trump zijn ‘*silent majority*’ in om die instituties juist te ondermijnen. Door zichzelf op te werpen als spreekbuis van een gematigde meerderheid zonder deze te definiëren of te consulteren, dreigt een nieuw soort brutaal populisme: dat van het redelijke midden. Het stille maar brutale midden, dat zich vereenzelvigd met de brutale leider. Zo wordt de democratie niet enkel bedreigd van buitenaf, maar ook uitgehold door haar eigen vermeende verdedigers.

Verleiding #5 - Beroep op rechtsstaat als ‘bias’: tegenspel als uiting van antidemocratisch sentiment

Een vijfde en laatste reflex is het beroep op de rechtsstaat als neutrale scheidsrechter, in de hoop dat juridische instituties grenzen kunnen stellen aan politieke ontsporingen zoals NPB. Maar ook dit idee als tegenhanger van het New Public Brutalism staat onder druk. In *Unter Beobachtung* (2024) bekritiseert Philip Manow de toenemende ‘juridificering’ van politieke conflicten. Volgens hem wordt de rechtsstaat te vaak ingezet als bolwerk van een bestuurlijke elite die zich beroept op abstracte principes zodra electorale meerderheden niet langer het door hen gewenste beleid opleveren.

Manows stelling is provocatief maar relevant: het probleem van onze democratie is niet enkel het populisme, maar juist de structurele disbalans tussen recht en politiek. Wanneer vertrouwen in de politiek verdwijnt en conflicten via juridische weg worden afgedwongen, ontstaat een technocratisch bestuur waarin democratische beslissingen worden gemedieerd en uiteindelijk geneutraliseerd door niet-verkozen instituties.

Echter, we moeten oppassen met al te makkelijke ideeën over tegenspreken, zeker wanneer die worden geuit door of voor ‘ons soort mensen’. Het is verleidelijk om verkiezingsuitslagen die ons niet schikken te onderwerpen aan rechtsstatelijke waarborgen die de macht van de meerderheid beperken. Manow bekritiseert deze bias in de gevestigde orde en in de wetenschap: een elite die zich tot de democratie rekent zolang verkiezingen maar in lijn zijn met haar voorkeuren. Wordt dat anders, dan zoekt men bescherming in verdragen, instituties en abstracte regels, onder verwijzing naar een democratiebegrip dat steeds meer de codificatie van de status quo is geworden. Democratie wordt dan een stok om mee te slaan.

Daarmee is het te eenvoudig om enkel (rechtse?) populistische leiders zoals Trump de schuld te geven van de erosie van democratie. Volgens Manow misbruikt juist de (linkse?) bestuurlijke elite de rechtsstaat om zich te verzetten tegen democratische meerderheden en zo elitaire vormen van gelijk te behouden. De huidige crisis van democratie en rechtsstaat wordt dus niet primair veroorzaakt door populisme, maar door een te sterke nadruk op constitutionele arrangementen die politieke besluitvorming juist beperken.

De nadruk op *checks and balances*, vooral via rechtbanken, heeft geleid tot een situatie waarin politieke conflicten juridisch worden uitgevochten. Dit ondermijnt het primaat van de politiek, dat essentieel is voor een levende democratie. Populisme is in deze lezing geen oorzaak maar een symptoom van de structurele spanning tussen recht en politiek. Manow pleit dan ook voor een herwaardering van politieke strijd en meerderheidsbeslissingen, zonder de rechtsstaat zelf te verwerpen.

Een beroep op de rechtsstaat is dus niet automatisch legitiem: wie juridische beperkingen van politiek verdedigt, loopt het risico zich te vereenzelvigen met antidemocratisch elitisme. De rechtsstaat verliest dan zijn bindende kracht en wordt een partijdige actor, *unter Beobachtung*, inderdaad. Zo dreigt constitutionele bescherming te verworden tot een strategie van status quo-behoud.

6. Voorbij Brutalisme?

Tegenspel bieden aan de tijdgeest

Asymmetrische framing in het tijdperk van Trump

De brutalistische stijl van Donald Trump zorgt voor een ongekeerde intensiteit en directheid in het politieke en publieke debat. Zijn polariserende en provocerende manier van communiceren stelt traditionele vormen van tegenspraak sterk op de proef. De instinctieve reactie in klassieke debatlogica is vaak geweest: tegenargumenten formuleren, stellingen weerleggen, woorden en uitspraken corrigeren, bewijzen presenteren of morele autoriteit aanvoeren. In veel gevallen blijkt deze aanpak echter beperkt effectief, omdat Trumps stijl de klassieke verwachtingen van redelijkheid en logica uitdaagt en omdat zijn aanhang zich niet primair laat overtuigen door argumentatieve interventies of rationele ontkrachting.

Het zoeken is naar een andere benadering waarin de focus niet ligt op het bestrijden van zijn uitspraken, frames of provocaties, maar op het verleggen van het gesprek op een wijze die andere dimensies van het publieke domein voor het voetlicht brengt. Door een alternatieve interpretatieruimte te openen die uitgaat van een heel andere tegenstelling, schuift de horizon van het gesprek. De oorspronkelijke uitspraken blijven in zin bestaan, maar hun invloed op het debat vermindert doordat aandacht en betekenisgeving van het publiek zich herverdelen.

In klassieke debatlogica is het idee: een bewering wordt gedaan, een tegenargument wordt ingebracht, en vervolgens wordt de uitwisseling afgesloten in een of andere vorm van (minimale) consensus of dominantie van de meest overtuigende lijn. Dit model veronderstelt dat argumenten elkaar op een wederzijds confronterende, rationele manier kunnen ontkrachten.

Trumps stijl doorbreekt dit model systematisch. Zijn communicatie werkt vaak op affect, symboliek, herkenning en provocatie, en maakt gebruik van herhaling, simplificatie en theatrale logica. Elke poging tot traditionele weerlegging – statistieken, feitenchecks, rationele nuance – wordt daardoor vaak genegeerd, weggewuifd of door zijn aanhang zelfs geïnterpreteerd →

als bevestiging van het idee van een “systeem dat tegen hem is”. In dit licht is het klassieke model van argument en tegenargument niet alleen ineffectief, het kan zelfs contraproductief werken: het versterkt de bestaande aandacht op de provocatie en legitimeert het narratief van aanval en slachtofferrol dat inherent is aan New Public Brutalism.

Alternatief is het actief verleggen van het gesprek. Niet als poging om Trumps inbreng direct te weerleggen of te ontkrachten, maar vanuit een strategie die de dialoog, publieke aandacht en perceptie op een andere as van betekenis zet.

Het draait daarbij om een strategie van verplaatsing, niet van confrontatie; van creatie van nieuwe tegenstellingen, niet van ontkrachting van bestaande. Conceptueel correspondeert dit met het idee van asymmetrische communicatie: de nieuwe inhoud functioneert onafhankelijk van de initiële provocatie en behoudt een eigen logica en autoriteit, waardoor het publiek andere perspectieven kan verkennen en de dominantie van het oorspronkelijke narratief kan worden verzwakt.

Invloed is hier niet een kwestie van zoveel mogelijk argumenten weerleggen, maar draait om het vermogen de spelregels van de confrontatie te transformeren, door nieuwe vragen, thema's of perspectieven naar voren te brengen. In dit perspectief van asymmetrische framing wordt publieke discussie minder een wedstrijd rond aandacht en ophef via slimme provocatie en meer een veranderlijk veld van dynamische betekenisvorming.

We betogen dat de verleidingen die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven de dominante politieke reflexen zijn op NPB. Feiten aandragen, argumenten opvoeren, morele autoriteit claimen, op stem brengen van een toegeëigende stille meerderheid, een beroep doen op de klassieke instituties van de rechtsstaat: stuk voor stuk zijn het klassieke pilaren van het (liberale) democratische denken. Maar tegenover een politiek discours dat structureel leunt op semantische ontregeling, affectieve mobilisatie, symbolische vereenvoudiging en institutionele delegitimatie, schieten ze in principe en in praktijk tekort, zo stellen we vast. Het is een pijnlijke waarheid, maar wel één die we onder ogen moeten durven zien. Ze appelleren namelijk aan veronderstellingen over waarheid, rede, representatie en legitimiteit die niet langer breed gedeeld worden. Sterker nog, ze zijn zelf kwetsbaar voor retorische kaping en dienen als munitie voor verdere brutalisering van de macht.

De uitdaging is dan ook niet slechts om New Public Brutalism te weerspreken, maar om te onderkennen dat het maar moeilijk weerlegbaar is met ‘klassieke’ middelen, zoals hierboven betoogd. De strijd is niet slechts ideologisch-inhoudelijk, maar epistemologisch, affectief en institutioneel. Tegenmacht begint dan niet bij ‘correctie’, maar bij herijking van het publieke domein zelf. Van wat we beschouwen als publieke ruimte waarin verschil ertoe doet. Van het herwaarderen van onzekerheid. En van de betekenisstrijd die niet uit te bannen is maar wel te verdragen. Dus wat werkt dan wel? Vier denksporen werken we hierna uit.

Spoor 1 - Niet schaarste maar overvloed: voorbij het cynisme van NPB

New Public Brutalism is in de kern een politiek van onttovering. Ze ageert tegen de ‘*deep state*’, maar biedt geen alternatief behalve afbraak, confrontatie en anti-establishment symboliek. Om de gevleugelde uitspraak van Alfred Pennyworth te gebruiken uit de film *The Dark Knight* (2008): “*Some men just want to watch the world burn*”. De stijl is hard en rancuneus, maar inhoudelijk nauwelijks echt constructief. Destructie staat vrijwel altijd boven creatie. Onder het verlangen naar daadkracht en nabijheid schuilt vooral diep wantrouwen in instituties en expertise. Het resultaat is een politiek van afbraak, waarin de administratieve staat wordt gereduceerd tot vijandbeeld en beleid tot spektakel en sentiment.

In Nederland zien we dit in de politieke retoriek van ‘rechts’, waar die spreekt over “nep-parlement” en “kartelpartijen”, maar ook in mede door ‘links’ aangezwengelde politieke discussies over de toeslagenaffaire en de stikstofcrisis: ambtenaren en instituties worden afgeschilderd als ‘onwillige blokkades’, en complexe problemen worden gereduceerd tot simpele vijandbeelden. NPB voedt de illusie dat een charismatisch leider de bureaucratie kan ‘slopen’ en alles kan regelen.

Tegen deze achtergrond is *Abundance* (2025) van Ezra Klein en Derek Thompson een opvallende interventie. Hun stelling: de democratische staat moet zichzelf heruitvinden op basis van een ethos van overvloed in plaats van schaarste. Niet economisch, maar cultureel-politiek. Waar NPB de logica van schaarste radicaliseert, het idee dat er “niet genoeg” is aan middelen, ruimte of vertrouwen, pleiten zij voor een bestuurscultuur die durft te bouwen, leveren en vernieuwen. Niet minder overheid, maar een andere: scheppend in plaats van defensief.

De stagnatie in veel democratieën is volgens hen geen kwestie van echte tekorten. Middelen, kennis en publieke steun zijn vaak aanwezig; wat ontbreekt is handelingsvermogen. In Nederland toont het woningtekort hoe regelgeving, juridisch vernuft en politieke verdeeldheid echte bouwprojecten blokkeren. De overheid treedt daardoor op als beheerder van risico's, niet als bouwer van publieke waarden. In dat vacuüm bloeit het brutalisme en ontstaat er ruimte voor iets anders.

Klein en Thompson raken de culturele kern van NPB. Brutalisme trekt aan omdat het voelt alsof democratie niets kan. Politieke daadkracht wordt geprojecteerd op figuren die regels negeren, instituties uitdagen en “doorpakken”, populistische beloftes om “de bureaucratie te slopen” of “het roer radicaal om te gooien” illustreren dit. Het brutalisme biedt zo een illusie van herstel: orde, identiteit en moraliteit, maar weinig echte beleidsimpact.

Daartegenover pleiten Klein en Thompson voor zichtbare democratische effectiviteit: een overheid die levert op publieke waarden en daarmee legitimiteit hervindt. *Abundance* is geen beleidsethiek van grenzeloze groei, maar een bestuursfilosofie die publieke ambitie weer ruimte geeft. In plaats van beleid te begrenzen uit angst voor mislukking, pleiten zij voor durf in het algemeen belang – mét risico's, maar ook met visie.

Dit vormt een alternatief voor de verlammeende tegenstelling tussen technocratie en autoritarisme. *Abundance* erkent checks and balances en rechtsbescherming, maar stelt dat deze niet mogen uitmonden in bestuurlijke inertie. Het is geen pleidooi voor minder democratie, maar voor meer doelgerichte democratie: een democratie die haar waarden belichaamt in tastbare resultaten.

Juist daardoor biedt het een weerwoord aan het illiberale verlangen dat ook in Nederland resoneert: de roep om “echte Nederlanders”, “volkssoevereiniteit” en het terugdraaien van “bureaucratische blokkades”. Als democratie niets meer doet, wordt ze een proceduremachine. Maar als ze weer bouwt aan publieke waarden, maakt het een zoektocht mogelijk van een nieuw breed gedragen overheidsziel.

Abundance is ook een oproep tot institutionele verbeelding. Waar NPB cynisme zaait over “het systeem”, vragen Klein en Thompson om hernieuwd geloof in de staat als morele actor. Pas als we de overheid weer kunnen zien als kracht ten goede, ondanks of dankzij haar complexiteit, wordt politieke hoop voorstelbaar.

Wat *abundance* biedt, is niet alleen een beleidskader, maar een cultuur-filosofische correctie op NPB: tegenover theatrale afrekeningen met “de elite” of simplistische roep om “echte mensen in plaats van ambtenaren” plaatsen zij zorgvuldige daadkracht, gedeelde ambitie en publiek vertrouwen. Een treffend voorbeeld van NPB, waarbij het publieke een andere invulling krijgt, biedt de campagne van Zohran Mamdani, als burgemeester van New York. Hij belichaamt een heel ander soort brutalisme dan Trump. Zijn confronterende stijl en anti-establishment retoriek komen overeen, net als zijn sterke sociale mediaprofiel. Verschil is alleen dat het uitdagen van de gevestigde instituties en het presenteren van zichzelf als de ware vertegenwoordiger van het volk, hier gepaard gaat met de configuratie van een publieke en sociaaldemocratische verbeelding van de stad. Gratis en betaalbare voorzieningen (woningen, openbaar vervoer en kinderopvang) belichamen publieke waarden die dwars door ‘het volk’ en ‘publieke instituties’ lopen. Vijanden zijn er nog steeds, maar ze zijn van een heel andere orde.

Abundance betekent dan radicale verantwoordelijkheid. Niet voor behoud, maar voor vernieuwing. Niet vanuit angst, maar vanuit het besef dat goed bestuur risico's vergt, en dat vertrouwen groeit wanneer publieke waarden realiseerbaar worden. In de context van NPB is dat wellicht het meest subversieve voorstel: herstel via verbeelding, niet via verharding. Een bestuur dat optreedt voor het pluriforme collectief, niet slechts tegen het systeem. *Abundance* laat zien dat democratie niet hoeft te capituleren voor brutalistische politiek, mits zij zichzelf durft uit te vinden als katalysator van publieke hoop. Kortom, brutalisme kan óók worden ingezet voor radicaaldemocratische projecten, mits we de antidemocratische aspecten afpellen en de brede publieke en politiserende potentie ervan durven te omarmen.

Spoor 2 - Niet vijandschap maar goed voorouderschap: voorbij de hijgerigheid van NPB

In het licht van de toenemende invloed van New Public Brutalism is het noodzakelijk om fundamenteel na te denken over wat publieke verantwoordelijkheid in de 21e eeuw zou moeten inhouden. NPB, als stijl van politiek en bestuur, stelt scherpe vragen bij de legitimiteit van bureaucratie, de rol van instituties, en het monopolie op waarheid van gevestigde kennis. In die zin kan deze stroming worden gezien als een radicale poging tot herijking van de democratie: van technocratie naar directe zeggenschap, van systeem naar karakter, van procedure naar daadkracht. Maar hoe wenselijk deze wending ook op bepaalde momenten kan lijken, ze draagt ook het risico

in zich van een verontrustende kortzichtigheid. Vooral waar het gaat om onze verhouding tot de *toekomst*.

De filosoof Roman Krznaric (2020) stelt in *De goede voorouder* dat onze samenleving fundamenteel tekortschiet in het denken over en handelen naar de belangen van toekomstige generaties. Hij spreekt in dit verband over de kolonisatie van de toekomst: we behandelen de komende eeuwen als een niemandsland, waarin we straffeloos schade kunnen deponeren – klimaatschade, ecologische instorting, technologische risico's. Deze kritiek biedt een krachtig tegenwicht aan het tempo- en machtsdenken van NPB, waarin politieke legitimiteit vooral wordt gezocht in zichtbare daadkracht, directe betrokkenheid en het loskomen van trage, 'ver van de burger verwijderde' instituties.

Krznaric herinnert ons eraan dat tijd misschien wel de vergeten dimensie van onze democratie is. Juist daar ligt de blinde vlek van het brutalistische bestuur: het behandelt urgentie vooral als een kwestie van het nu, van directe afrekening en zichtbare resultaten. Niet als een moreel appel tot verantwoordelijkheid op termijn. Maar een politiek die zich laat leiden door wat Krznaric het 'marshmallowbrein' noemt – de jacht op onmiddellijke beloning – loopt vroeg of laat vast. De klimaatcrisis, biodiversiteitsverlies en toenemende systeemrisico's vragen niet om brutale snelheid, maar om diepzinnige vertraging. Het vergt een nieuwe ethiek via een ander tijdsbesef.

Dat is geen pleidooi voor passiviteit of procedurefetisjisme. Integendeel: Krznarics filosofie biedt juist een activistische grondslag voor wat een moreel verantwoorde tijdrebellie kan zijn. In plaats van de gevestigde orde te bevechten via populistische retoriek van het 'hier en nu', pleit hij voor de cultivering van het vermogen van mensen om over generaties heen te plannen, te bouwen en verantwoordelijkheid te nemen. De Duitse filosoof Peter Sloterdijk heeft het ook wel eens over het bouwen van kathedralen, dat vaak eeuwen kostte, in tegenstelling tot het actuele korte-termijn 'project-denken'. Hier ontstaat een alternatief type politiek leiderschap: niet louter beoordeeld op moed en persoonlijkheid, maar op het vermogen om representatief te zijn voor hen die nog niet geboren zijn. Dat vraagt om een radicale uitbreiding van wat we onder democratische legitimiteit verstaan: niet alleen het volk van nu, maar ook het volk van straks heeft recht op zeggenschap.

De kritiek van NPB op bureaucratie en technocratie is niet zonder grond. Instellingen zijn vaak log, traag en niet zelden moreel ambivalent in het licht van de grote uitdagingen van onze tijd. Maar waar NPB die logheid te lijf gaat met gepersonaliseerd, daadkrachtig bestuur en het wantrouwen tegenover

expertise, schuift Krznaric een andere oplossing naar voren: institutionele vernieuwing die recht doet aan *intergenerationele rechtvaardigheid*.

Een diepere botsing tussen NPB en het gedachtegoed van Krznaric ligt in hun respectieve omgang met kennis. Waar NPB zich met argwaan richt op academische en professionele expertise, uit naam van pluralisme en volkszeggenschap, benadrukt Krznaric juist het belang van ideeën als morele motor van verandering. Maar ook hier is een brug denkbaar. De toekomst is immers bij uitstek het domein waar ervaringskennis faalt – waar geen precedent, geen directe beleving, geen ‘common sense’ soelaas biedt. Juist daarom is langetermijndenken een daad van radicale verbeelding, die ruimte laat voor pluraliteit aan ideeën, maar ook vraagt om integriteit en zorgvuldigheid.

New Public Brutalism functioneert in bepaalde situaties als retorisch breekijzer. Het kan als zodanig de broodnodige disruptie teweegbrengen in een verstarde status quo. Maar haar waarde staat of valt met het vermogen om meer te doen dan slechts bestaande instituties afbreken. Wat ontbreekt in de brutalistische stijl is een ethiek van duurzaamheid: een normatief kompas dat zich niet alleen richt op nabijheid in ruimte, maar ook op nabijheid in tijd. ‘De kracht van hier’ wordt pas werkelijk krachtig als ze ook wordt verbonden met ‘de kracht van later’. Hier hoort ook de intergenerationele rechtvaardigheid bij van het lijden van het verleden. Dat wil zeggen, tot slaaf gemaakten, gedwongen (contract)arbeiders en queer gemeenschappen, wiens stemmen we niet moeten vergeten in de lange lijnen van de geschiedenis.

In een wereld waarin korte termijn dominant is geworden – in politiek, media, economie en zelfs ons dagelijks gedrag – is het cultiveren van langetermijndenken op zichzelf al een vorm van tegenmacht. Krznarics oproep tot ‘tijdrebellie’ biedt daarmee een alternatief dat zowel urgent als verdedigbaar is: niet als conservatieve verdediging van bestaande instituties, maar als moreel progressieve inzet om onze democratie uit te breiden in de tijd. De vraag is dus niet óf we moeten veranderen, maar welke richting die verandering moet opgaan. Brutalisme zonder toekomstvisie is destructief.

Om goede voorouders te worden, zoals Krznaric bepleit, hebben we meer nodig dan retoriek en rebellie. We hebben instellingen nodig die hun legitimiteit ontleen aan het vermogen om over generaties heen te denken. Generaties voor én na ons. We hebben leiders nodig die niet alleen de onvrede van nu representeren, maar ook de rechten van hen die nog geen stem hebben. En we hebben een publieke sfeer nodig waarin ideeën strijden op inhoud, niet alleen op volume. Alleen dan kan een politiek van de toekomst

daadwerkelijk eigendom worden van het volk – in plaats van slechts een echo van het heden.

Spoor 3 - Niet redden maar rouwen: stervensbegeleiding voor NPB faciliteren

New Public Brutalism is een bestuursstijl die niet alleen hardvochtig is (confrontatiegericht, vol symbolische gewelddadigheid en rancuneus), maar naar ons idee ook uitdrukking van existentiële uitputting. De moderniteit die ons ooit voedde met ‘vooruitgangsdelen’, maakbaarheid en humanitaire idealen is ons langzaam aan het ontvallen, en wat (schijnbaar!) alleen overblijft is fatalisme en onbestuur als basis voor bevrijding van bestuur en beleid.

Waar NPB zich presenteert als ongepolijst en daadkrachtig, herbergt het onder de oppervlakte een cultuur van vermoeidheid en cynisme: een soort postmoderne wrok tegen de moderniteit zelf, vermomd als strijdlust. Het lijkt erop dat het enige dat ons rest is het bouwen van muren, mentaal, fysiek en politiek. De institutionele technocratische reflexen van worden verworpen, maar niet vanuit een visie op wat ervoor in de plaats zou moeten komen. Eerder als poging om bevrijding te vinden in de puinhoop die overblijft. Wellicht verklaart dat de populariteit van dystopische sci-fi films en series. In die zin is NPB niet alleen hard, maar ook wanhopig. Het roept geen nieuwe wereld op, maar verdedigt wat er overblijft als de belofte van de oude is gestorven.

Tegen deze achtergrond kan Vanessa Andreotti's *Hospicing Modernity* (2021) ons helpen aan een volkomen andere taal en toon. Niet optimistisch, niet oplossingsgericht, maar wel net zo radicaal eerlijk. Waar New Public Brutalism zich vastklampt aan ressentiment en een verkrampt verlangen naar vroeger (*'Make America Great Again'*, *'Nederland weer voor de Nederlanders'*), stelt Andreotti dat het tijd is om de illusie van controle zelf los te laten. Waar NPB zijn energie ontleent aan ressentiment, roept Andreotti op tot rouw. Waar de brutalistische bestuursstijl zijn kracht zoekt in confrontatie en symbolisch geweld, houdt Andreotti ons voor dat precies deze reflexen, namelijk de wil tot beheersing en overheersing, zelf het probleem zijn.

Waar het brutalisme zich presenteert als uitdrukking van nostalgie, retorische kracht en symbolisch geweld, nodigt Andreotti (2021) ons uit om juist te voelen wat zo iets doet en te rouwen. Haar metafoor van *'Hospicing Modernity'* vraagt een omkering van alles wat we geleerd hebben: geen

oplossingsgerichtheid, maar verliesbereidheid. Geen systeemdenken, maar relationele afstemming. Geen redderslogica, maar gedeelde verantwoordelijkheid voor het eindspel van een wereldbeeld.

Dat vraagt niet om harde keuzes, maar om zachte aandacht. En vooral: niet om snelle oplossingen, maar om relatie maken met elkaar, met de geschiedenis, met onze plaats in de wereld. Zo bezien is *Hospicing Modernity* niet alleen een spiritueel of filosofisch werk, maar ook een politieke interventie. Geen manifest in de klassieke zin, maar een stille onderstroom die haaks staat op de brute theatraliteit van New Public Brutalism. Waar de een beleid maakt vanuit distantie, nodigt de ander uit tot nabijheid. Waar de een opereert vanuit het schema van redder-slachtoffer-dader, ontmantelt de ander dat soort schema's als koloniale erfenis.

De vraag die Andreotti stelt is: "Wat zijn we bereid te verliezen om ruimte te maken voor iets anders?". Dat is een radicale tegenvraag aan het dominante bestuursethos. Want zolang beleid slechts gericht is op behouden, optimaliseren of beheersen, blijven we steken in de logica die het probleem veroorzaakte. Dat geldt primair voor NPB, maar in zekere zin ook voor andere modernistische bestuursstijlen zoals publiek management (NPM) en publiek governance (NPG).

Als New Public Brutalism de schaduw of inherente transgressie is van het moderniteitsproject, dan is Andreotti's werk een poging om ons terug te brengen naar het veld van het menselijke: relationeel, zoekend en levend. Het is een uitnodiging om te oefenen in een andere manier van zijn, waarin we niet langer alles hoeven te weten, op te lossen of te controleren, maar waarin we het onzekere durven bewonen, samen. In deze radicale kwetsbaarheid schuilt een ethiek die NPB onmogelijk kan vatten.

In haar boek *Kwetsbaar* benadert Marguerite van den Berg (2025) kwetsbaarheid als politieke ethiek door te erkennen dat politieke besluitvorming altijd ingebed is in sociale, ecologische en relationele afhankelijkheden. Omdat alles kwetsbaar is, en kapot kan, is precies dat de ingang voor radicale solidariteit. Van den Berg stelt dat ethiek niet losstaat van de praktijk, maar juist ontstaat in de confrontatie met kwetsbare posities en de gevolgen van bestuur en beleid voor degenen die weinig macht hebben. Kwetsbaarheid is hierbij geen zwakte, maar een analytisch en normatief startpunt: het laat zien waar zorg, solidariteit en verantwoordelijkheid nodig zijn. Publiek bestuur wordt dan pas legitiem wanneer ze rekening houden met de *kwetsbaarheid* van mensen, gemeenschappen en ecologische systemen, en hun onderlinge afhankelijkheid. Zo wordt politiek een oefening in zorg, inclusie en intergenerationele verantwoordelijkheid.

Waar NPB zichzelf presenteert als correctie op een falend systeem, laten Andreotti en Van den Berg zien dat deze correctie vaak slechts een herhaling is van dezelfde onderliggende logica: die van verzet zonder échte verbeelding, van daadkracht zonder compassie, van strijd zonder solidariteit. De echo van het systeem blijft klinken in het schreeuwen ertegen. Wat Andreotti vraagt, is ongemakkelijker, juist omdat het minder houvast biedt. Ze stelt niet dat we het systeem kunnen repareren, maar dat we onszelf moeten leren verhouden tot het einde ervan. Daarmee is haar werk geen kritiek in de klassieke zin, maar een existentiële uitnodiging: om te leren sterven aan de illusies van beheersing, superioriteit en afzondering, die aan de moderniteit en kolonialiteit en aan haar bestuurlijke uitwassen ten grondslag liggen.

Tegenover de theatrale kracht van NPB plaatsen Andreotti en Van den Berg iets wat op het eerste gezicht zwak lijkt: kwetsbaarheid, rouw, tijd nemen, leren verdragen. Maar daarin schuilt een verborgen kracht die in het brutalistische repertoire noodzakelijk ontbreekt: de kracht om werkelijk te veranderen zonder opnieuw te willen domineren. Waar NPB inzet op mobilisatie van ongenoegen, nodigen Andreotti en Van den Berg uit tot het vertragen van reflexen. Niet door de wereld te verlaten, maar door er dieper in aanwezig te zijn.

Het is deze aanwezigheid die *Hospicing Modernity* en *Kwetsbaar* politiek maken: niet als manifesten, maar als brede onderstroom. Niet als claim op waarheid, op de juiste toolkit, maar als oefening in afleren. En zo worden de werken van Andreotti en Van den Berg, net als dat van Krznaric, uiteindelijk een tegenstem die het brutalisme niet direct confronteert, maar ondergronds ondermijnt: door het niet te spiegelen, maar juist los te laten. Wat zij bieden is geen model of programma, maar een houding. En misschien is dat precies wat we nodig hebben in een tijd waarin systemen sterven en schreeuwers de overhand lijken te krijgen. Niet meer antwoorden, maar betere vragen. Niet meer controle, maar meer moed om in het onbekende te blijven staan.

Spoor 4 – Zacht brutalisme als basis voor publieke tegenspraak

Zoals meermaals benoemd in dit essay, je baseren op ‘de feiten, argumenten en morele principes’ is hopeloos naïef in het reageren op NPB. Toch willen we deze basis voor (interne) tegenspraak hiermee zeker niet afdoen als totaal irrelevant. Tegenspraak is in bestuurlijke zin een fragiel goed. Ze wordt vaak genegeerd, maar is en blijft onmisbaar. In tijden van NPB krijgt tegenspraak alleen een paradoxaal karakter. NPB leunt op symbolische vereenvoudiging, daardoor worden feiten ‘opinies’ en rechtsstatelijkheid klinkt ouderwets en

traag. Toch is juist dáár tegenspraak waardevol: niet omdat ze altijd effectief is, maar omdat ze een herinnering vormt aan publieke rede *binnen* de institutionele orde.

Loyale en ambtelijke tegenspraak behoren tot de klassieke fundamenteën van de democratische rechtsstaat. Maar in een context waarin die fundamenteën zelf worden bevraagd, verandert hun betekenis. De ambtenaar die bijvoorbeeld bezwaar maakt tegen het eendimensionale kabinetsstandpunt over Israël, beroept zich niet alleen op internationale verdragen, maar herinnert de staat aan zijn eigen morele contract met de bredere wereldgemeenschap. En de beleidsmaker die de fixatie op ‘groene groei’ en ‘innovatie’ nuanceert, stelt niet simpelweg een alternatief voor, maar legt de vinger bij een epistemologisch probleem: de onmogelijkheid van oneindige groei binnen eindige ecologische grenzen (Hickel, 2020). Zulke tegenspraak is een vorm van institutioneel activisme, dat wil zeggen, een poging om instituties tegen hun eigen verharding te beschermen (Pettinicchio, 2012). Daarbij vertroebelt het onderscheid tussen ‘binnen’ en ‘buiten’ de organisatie. Het publieke engagement staat centraal, met oog voor grondwettelijke kaders en een radicaaldemocratische ethiek.

Maar tegenspraak is niet alleen een remedie tegen brutaliteit, ze kan *zélf* ook de vorm aannemen van *zacht contra-brutalisme*. Een ambtenaar die met kille precisie verwijst naar de Grondwet, verdragen of empirische onderbouwing, kan daarmee zachtvaardig maar krachtig (tegen)geweld uitoefenen richting brutaal leiderschap. Het is symbolisch tegengeweld in de vorm: beleefd, rationeel, maar niet zonder affect en effect. Zacht brutalisme is het disciplinerende en institutionele tegendeel van populistische brutaliteit. Het gebruikt de taal van redelijkheid, argument en rechtsstatelijkheid om een tegenkracht te organiseren. En dan niet als koude bureaucratie, maar als performatieve zorg voor het publieke domein. Waar NPB de emotie mobiliseert om instituties te ondermijnen, mobiliseert zacht brutalisme de instituties zelf om de brede gemeenschappelijke ruimte van de democratie te beschermen.

Ambtelijke tegenspraak die zich baseert op feiten, wetten en argumenten is dan niet ouderwets, maar eerder ethisch en existentieel. Ze herinnert eraan dat waarheid en rede misschien wel wankel zijn in het licht van NPB, maar niet volledig willekeurig. Dat maakt haar waardevol, ook als ze “niks uithaalt”. Het gaat immers niet alleen om effectiviteit, maar om institutionele trouw en om het volhouden van redelijkheid als publieke praktijk.

Tegenspraak en zelfs een zekere rebelsheid zijn zo deel van het ambacht: een vorm van ambtelijk vakmanschap waarin rationaliteit en solidariteit elkaar

versterken (Den Uijl e.a., 2025). Dat vraagt om het bijeenbrengen van grondwettelijke argumenten en een ethos van radicale inclusiviteit. Tegen de verharding van NPB biedt tegenspraak dan geen simpele correctie, maar een herijking van het publieke domein zelf: een herinnering dat macht alleen betekenisvol is wanneer zij wordt tegengesproken. In dat besef schuilt de hoop dat ook zachte vormen van brutalisme, zoals zorgvuldigheid, feitelijkheid en standvastigheid, een radicale daad van publieke zorg kunnen zijn.

7. Voorlopige eindstand: na fatalisme naar optimisme?

Wreedheid: slechts tijdelijke aantrekkingskracht...

Het presidentschap van Donald Trump maakt duidelijk hoe New Public Brutalism werkt. Grensoverschrijdend gedrag, persoonlijke aanvallen en flagrante schendingen van conventies staan als stijlkenmerken centraal. Het valt niet te ontkennen: zo iets kan krachtige emotionele resonantie oproepen. Voor mensen die zich angstig, boos of machteloos voelen, biedt het tenminste tijdelijk een gevoel van verlichting: eindelijk voelt het alsof iemand het uitspreekt wat zij zelf niet durven zeggen, eindelijk krijgt frustratie een richting, eindelijk is er iemand die iets doet.

Toch is deze aantrekkingskracht vluchtig. Met het hernieuwd aantreden van Trump als president van de Verenigde Staten kreeg de intensiteit van provocatieve wreedheid een zeker momentum; via een bijna magnetische vibe die niet alleen zijn 'base' ervan overtuigde dat er een grote verandering aanstaande zou zijn. In de praktijk blijkt echter dat dit soort energie moeilijk te vertalen is naar duurzame politieke steun. Wreedheid en confrontatie kunnen mensen tijdelijk mobiliseren, maar ze bieden geen echte oplossingen voor de problemen die het dagelijks leven van burgers bepalen: economische onzekerheid, gezondheidszorg, sociale cohesie, veiligheid. Zodra deze realiteiten zichtbaar worden, begint het oorspronkelijke enthousiasme te haperen.

Dezelfde mensen die zich aanvankelijk lieten meevoeren door de vibe van ongeganeerde hardheid, worden nu geconfronteerd met het besef dat provocatie op zichzelf geen beleidsresultaten oplevert. Voor velen rijst de vraag: wat blijft er over als de emotionele opluchting die de confrontatie bood, wegebt en de praktische uitdagingen zich opstapelen? De beperkte marge van eerdere verkiezingsoverwinningen laat zien dat de kiezers niet automatisch bereid zijn wraakpolitiek eindeloos te blijven belonen.

Een belangrijk mechanisme in dit afnemende enthousiasme is het contrast tussen de strijdvaardige vibe en de realiteit van governance. Tijdens zijn eerdere campagnes genereerde Trump een sfeer van rebellie, van tegenmacht en van dramatisch verzet tegen de gevestigde orde. →

Die vibe had iets van een catharsis: boosheid, angst en frustratie kregen een uitweg, en de beweging kon tijdelijk een gevoel van gemeenschappelijke empowerment creëren. Maar naarmate beleidsproblemen, economische gevolgen en institutionele grenzen zichtbaar worden, begint het publiek te merken dat emotionele resonantie alleen niet volstaat. Wreedheid kan verleiden en om zich heen slaan, maar ze kan niet bouwen.

Het afnemen van de Trump-vibe illustreert ook een bredere democratische dynamiek: politieke stabiliteit en duurzame steun ontstaan niet uitsluitend via emoties, maar door een combinatie van affectieve aantrekkingskracht en geloofwaardige inhoud. Leaders kunnen een beweging tijdelijk mobiliseren door confrontatie, provocatie of wraak, maar wanneer uiteindelijk de vraag zich opdringt: “Wat biedt dit mij echt?”, daalt de kracht van die emotionele energie. Hoop, richtinggevende verbondenheid en praktische uitwegen blijven uiteindelijk de kern voor een duurzame politieke binding.

We begonnen dit essay met het even brutale als mediagenieke idee van Donald Trump om het 250-jarig bestaan van de Verenigde Staten te vieren met een Mixed Martial Arts-gevecht in de tuin van het Witte Huis. Als New Public Brutalism iets duidelijk maakt, dan is het dat politiek en bestuur niet alleen gaat over instrumentaliteit, maar misschien vooral over symboliek. NPB belichaamt daarbij een bestuursstijl die niet enkel hardvochtig is in toon en vorm, maar ook existentieel uitgeput: leeggelopen van toekomstverhalen, behept met wantrouwen en verslaafd aan weerstandwekkende krachtpatserij. Kortom, politiek en gemediatiseerd haantjesgedrag. Wat resteert, is een politiek die *tegen* is: tegen beleid, tegen instituties, tegen relaties, tegen complexiteit.

In die schaduw van de moderniteit en kolonialiteit, waarin oude beloftes van maakbaarheid en vooruitgang hun glans verloren hebben, klinkt het brutalisme als een laatste echo van heerszuchtigheid. Niet meer in dienst van publieke waardenrealisatie, maar als spektakel gericht op beheersing en ressentiment. Wellicht als laatste stuiptrekking van het modernistische besturen via machtswellust en grandeur? Vooralsnog lijken brutale leiders en machtsregimes niet te verdwijnen.

Wat overeenkomt in pogingen om een alternatief op stem te brengen, is dat ze misschien niet meteen een oplossing bieden voor het brutalisme, maar ons eerder helpen bij de ontmanteling van de logica die erachter schuilgaat. Ze verzetten zich tegen het cynisme, het fatalisme en het morele reductionisme dat NPB voedt. Dat doen Klein en Thompson (2025) via hun pleidooi om onszelf niet te verliezen in zelfopgelegde onmacht, en ruimte te

bieden aan overvloed in de verbeelding en publiek-institutionele mogelijkheden. Krznaric (2020) doet dat door de ethiek te reframen middels het rekken van de tijdschaal. Andreotti (2021) en Van den Berg (2025) door reflexen van redderschap te ondergraven, ook via de band van collectieve kwetsbaarheid.

De ‘base’ van Trump zou dit waarschijnlijk afdoen als ‘zwak’ en dus ‘irrelevant’ en zelfs ‘gevaarlijk’. Samen schetsen ze evenwel eerste contouren van een andere opvolgende bestuursstijl: minder obsessief gewelddadig, meer geworteld in gedeelde verantwoordelijkheid, een verlengde tijdhorizon, relationele nabijheid en verbeeldingskracht. Dat laat zich (helaas) niet vangen in een simpele ‘toolkit’, stappenplan of workshopformat.

De centrale vraag is ook niet: hoe ‘verslaan’ we het brutalisme? Eerder: hoe maken we weer ruimte voor een politiek en bestuur dat mensen raakt, verbindt en inspireert? In een tijd waarin de klassieke instituties van democratische rechtsstaat en daarmee verbonden beleid en bestuur te vaak als vijand wordt ervaren, is het de hoogste tijd om de morele en culturele bronnen van de staat opnieuw te articuleren. Niet als machtsgreep, maar als gemeenschappelijke belofte en publieksvorming.

Dat vraagt geen terugkeer naar de ‘beschaving van vroeger’ of ‘vooruitgangsgeloof’, maar evenmin een verstriking in haar vaak brutale en bloedige schaduw. Het vraagt een andere taal, een ander ritme, en een andere grondhouding. En misschien wel het moeilijkste: het vraagt vertrouwen. Niet in de zekerheid van uitkomsten, maar in de mogelijkheid van brutaal rechtvaardig democratisch samenleven. In woord en daad, samen voorbij de angst.

Geraadpleegde literatuur

- Abbas, A. M. (2019). Super-hyperbolic man: Hyperbole as an ideological discourse strategy in Trump's speeches. *International Journal of English Linguistics*, 9(6), 310–321. <https://doi.org/10.5539/ijel.v9n6p310>
- Andreotti, V. de O. (2021). *Hospicing modernity: Facing humanity's wrongs and the implications for social activism*. Berkeley, CA: North Atlantic Books.
- Bao, G. X., Wang, X. J., Larsen, G. L., & Morgan, D. F. (2012). Beyond New Public Governance: A value-based global framework for performance management, governance, and leadership. *Administration & Society*, 45(4), 443–467. <https://doi.org/10.1177/0095399712464952>
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. (Original work published 1981)
- Bates, B. R. (2020). The (in)appropriateness of the WAR metaphor in response to SARS-CoV-2: A rapid analysis of Trump's rhetoric. *Qualitative Health Research*, 30(10), 1481–1488. <https://doi.org/10.1177/1049732320931139>
- Beaver, D., & Stanley, J. (2023). *The politics of language*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Charteris-Black, J. (2011). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor* (2nd ed.). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Chebotar, N. V. (2021). Hyperbolisation in the political discourse of D. Trump. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 152–163. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.152.163>
- Collins, S. (2008). *The Hunger Games*. New York, NY: Scholastic Press.
- Cox, R. W., & Skidmore-Hess, D. (2022). *U.S. politics and the global crisis of democracy*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Dean, J. (2018). *Crowds and party*. London, UK: Verso.
- Debord, G. (1994). *The society of the spectacle* (D. Nicholson-Smith, Trans.). New York, NY: Zone Books. (Original work published 1967)

Den Uijl, H., Van Twist, M., & Chin-A-Fat, N. (2026). Van braaf naar ondeugend zijn: Strategieën voor bestuurders bij publieke dienstverlening. *Bestuurswetenschappen*. Te verschijnen.

Empoli, G. da. (2025). *Het uur van de wolven: Over macht, technologie en angst* (H. E. van Riemsdijk, Trans.). Amsterdam, NL: Atlas Contact. (Original work published as *L'Heure des prédateurs*)

Elias, N. (1939/2000). *Über den Prozess der Zivilisation: Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen* (Vols. 1–2). Frankfurt am Main, DE: Suhrkamp.

Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). London, UK: Routledge.

Fanani, A., Fitriani, E., & Rahmah, N. A. (2019). Donald Trump's grammar of persuasion in his speech. *Jurnal Ilmiah Bahasa dan Sastra*, 6(1), 1–10. <https://doi.org/10.30659/jibd.6.1.1-10>

Frankfurt, H. G. (2005). *On bullshit*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Frissen, P. H. A. (2026). *Conservatief pluralisme: Voor een politiek neutrale staat*. Den Haag, NL: Boom.

Foucault, M. (1983). *Discourse and truth: The problematization of parrhesia*. Berkeley, CA: University of California.

Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. New York, NY: Free Press.

Fukuyama, F. (2013). *Political order and political decay*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux.

Hanson, S. E., & Kopstein, J. S. (2024). *The assault on the state: How the global attack on modern government endangers our future*. Cambridge, UK: Polity Press.

Horwitz, R. B. (2021). Trump and the “deep state.” *Critical Policy Studies*, 15(5–6), 473–490.

Jhagroe, S., & Salazar-Morales, D. (2025). A theory of policy coloniality: The role of race and colonial knowledge in policy formulation. *Critical Policy Studies*, 1–21.

Kadim, A. (2022). A critical discourse analysis of Donald Trump's election campaign speeches. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 18(1), 255–266. <https://doi.org/10.52462/jlls.2022.014>

Kaufmann, E. (2019). Populism as a reactionary style. *Politics and Governance*, 7(4), 145–157. <https://doi.org/10.17645/pag.v7i4.2234>

Kazin, M. (1995). *The populist persuasion: An American history*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Kettl, D. F. (2020, November 10). The divided deep state. *Government Executive*.

Klein, E., & Thompson, D. (2025). *Abundance: How we build a better future*. New York, NY: Avid Reader Press / Simon & Schuster.

Knoblock, N. (2019). Xenophobic Trumpeters. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 7(2), 173–200. <https://doi.org/10.1075/jlac.00030.kno>

Krznaric, R. (2020). *De goede voorouder: Langetermijndenken voor een kortetermijnwereld*. Utrecht, NL: Ten Have.

Laclau, E. (2005). *On populist reason*. London, UK: Verso.

Lakoff, G. (2016). *Understanding Trump*. <https://georgelakoff.com>

Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How democracies die*. New York, NY: Crown Publishing Group.

Liddle, J. (2018). Public value management and New Public Governance: Key traits, issues and developments. In E. Ongaro & S. Van Thiel (Eds.), *The Palgrave handbook of public administration and management in Europe* (pp. 967–990). London, UK: Palgrave Macmillan.

Luo, W., Zhao, J., & Chen, J. (2022). An ideological analysis of former President Trump's tweets during COVID-19. *Theory and Practice in Language Studies*, 12(2), 239–247. <https://doi.org/10.17507/tpls.1202.07>

Manow, P. (2024). *Unter Beobachtung: Die Bestimmung der liberalen Demokratie und ihrer Freunde*. Berlin, DE: Suhrkamp.

Mbembe, A. (2020). *Brutalisme*. Paris, FR: Éditions La Découverte.

Mercieca, J. R. (2020). *Demagogue for president*. College Station, TX: Texas A&M University Press.

Michaels, J. D. (2018). The American deep state. *Notre Dame Law Review*, 93(4), 1655–1685.

Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Mouffe, C. (2005). *On the political*. London, UK: Routledge.

Muirhead, R., & Rosenblum, N. L. (2024). *Ungoverning: The attack on the administrative state and the politics of chaos*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Murray, J. (2024). *Populism and political emotion*. London, UK: Palgrave Macmillan.

Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ntontis, E., Hopkins, N., & Reicher, S. (2023). A warrant for violence? *Political Psychology*, 44(2), 265–283. <https://doi.org/10.1111/pops.12849>

Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing government: How the entrepreneurial spirit is transforming the public sector*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Osborne, S. P. (2006). The New Public Governance? *Public Management Review*, 8(3), 377–387. <https://doi.org/10.1080/14719030600853022>

Prange, M. (2025). *De waarheidscrisis: Post-truth, kritiek en media*. Amsterdam, NL: Boom.

Postman, N. (1985). *Amusing ourselves to death: Public discourse in the age of show business*. New York: Viking Penguin.

Savin, N., & Treisman, D. (2024). *Donald Trump's words* (NBER Working Paper No. 32665). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Scott, P. D. (2018). *The American deep state*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Skowronek, S., Dearborn, J., & King, D. (2021). *Phantoms of a beleaguered republic*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Snyder, T. (2017). *On tyranny*. New York, NY: Tim Duggan Books.

Tourish, D. (2024). It is time to use the F word about Trump: Fascism, populism and the rebirth of history. *Leadership*, 20(1), 9–32.

Van den Berg, M. (2025). *Kwetsbaar: Politieke mogelijkheden*. Amsterdam, NL: Mazirel Pers.

Vrana, S. R., & Schneider, D. (2017). The language of populism. In *Proceedings of NLP4CMC III* (pp. 41–45). Duisburg, DE: University of Duisburg-Essen.

Witteloostuijn, A. van. (2025). *The end of democracy as we know it*. Amsterdam, NL: VU Amsterdam.

Wodak, R. (2015). *The politics of fear*. London, UK: Sage.

Zhou, Y., Kennedy, A., & Lee, D. D. (2024). Quantifying the uniqueness and divisiveness of presidential discourse. *Nature Human Behaviour*, 8(1), 95–103. <https://doi.org/10.1038/s41562-023-01768-6>

Zhu, Y. (2024). Cultivating critical language awareness. *Critical Inquiry in Language Studies*, 21(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/15427587.2023.2177880>

Eerder publiceerde de NSOB

2026

Toegedekte politiek

Destructieve dynamieken in de politiek-ambtelijke verhoudingen in Twenterand doorbreken

Henk den Uijl, Marije Huiting, Jesse Dusseljee, Mark van Twist

2025

Noblesse oblige

De kracht van reflectie aan de top van het openbaar bestuur

Yvonne Burger, Georgina Kuipers, Jessie Samwel

Verhalen(d) verknopen

Hoe je stem geeft aan het stille midden

Annemarie van der Wilt, Martin Schulz, Mark van Twist, Bart Brandsma, Olga van Kalles, Pieter van Ree, Coen Smit

(On)gehoorzaam bestuur

In het onderwijs

Henk den Uijl, Marlies Honingh, Jessie Samwel, Eva Kloet

Ruimte om te bouwen, ruimte om te groeien

Quick-scan van de werking van de Utrechtse Aanpak

Martijn van der Steen, Marije Huiting, Edwin Buitelaar, Jesse Dusseljee, Hasna el Morabit

Volgens het boekje

Een bestuurskundige verkenning van langetermijnstrategie voor zeespiegelstijging

Martijn van der Steen, Teun Toonen, Robin Hill, Jorren Scherpenisse

Ontwerper ontmoet publieke zaak

Omgaan met spanningsvolle praktijken van ontwerpende en ambtelijke professionals

Andrea Frankowski, Tijs van de Vijver, Myrthe van Delden

(N)iets te kiezen

Scenario's voor landelijke coördinatie van de aanpak van huiselijk geweld, kindermishandeling en geweld tegen vrouwen

Nancy Chin-A-Fat, Wiljan Hendriks, Annemarie van der Wilt, Marije Huiting, Laura Schröer, Martijn van der Steen

Doe dit (niet)

De inbedding van de Gelijke Kansen Alliantie binnen het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Eva Kloet, Robin Hill, Myrthe van Delden, Mark van Twist

Neutraliteit tussen zijn en worden

Een denkraam voor neutraal handelen door burgemeesters

Quirine Ganzeboom, Henk den Uijl, Tijs van de Vijver, Paul Frissen, Martin Schulz

(Kilo)meters maken

Grip krijgen op de relatie tussen governance en productie in het Hoogwaterbeschermingsprogramma

Jorren Scherpenisse, Tom Lubbers, Nancy Chin-A-Fat, Martin Schulz

Hoe aanstekelijk kan je het maken

Vormen van verspreiding rond het programma DuurzaamDoor

Jessie Samwel, Eva Kloet, Hans Vermaak, Mark van Twist, Martin Schulz

Waarden w(o)orden werkelijkheden

Hoe taal de sociale zekerheid vormt

Mark van Twist, Wiljan Hendriks, Jesse Dusseljee, Martin Schulz

De kracht van hier

Over de centrale rol van decentraal bestuur

Martijn van der Steen, Christiaan van der Kaaij, Joks Janssen

Ruimte in regie

Adviseren over dilemma's van netwerkregie in het fysiek domein

Yourai Mol, Christiaan van der Kaaij, Jorgen Schram, Martin Schulz

Ruimte bieden / richting geven

Over de verbouwing van het Haagse stelsel van jeugd- en gezinshulp

Annemarie van der Wilt, Tijs van de Vijver, Nancy Chin-A-Fat, Martijn van der Steen

‘De mensen in het land’

Wat burgerschap eigenlijk (nog) is

Marlies Honingh, Henk den Uijl, Teun Toonen, Jessie Samwel

2024

Leren tussen consensus en conflict

Stileren van strijd in het leren over de ontwikkeling van het landelijk gebied

Martin Schulz, Tom Lubbers, Mark van Twist, Andrea Frankowski

Breder denken, anders doen

Naar een nieuwe institutionele balans voor het energiesysteem van de toekomst

Martijn van der Steen, Maarten Otto, Robin Hill, Sander Oosterloo, Quirine Ganzeboom, Georgina Kuipers, Alexander Woestenburg, Martijn Groenleer

Waarderen van Variatie

Reflectie op de Regio Deals als variant van interbestuurlijk resultaatgericht samenwerken

Jessie Samwel, Martin Schulz, Nancy Chin-A-Fat, Martijn van der Steen

WIA Verbeteraanpak - Expert Review

Martijn van der Steen, Georgina Kuipers

Bouwen op leerlingaantallen

De politiek van tellen in de onderwijshuisvesting van Meierijstad

Christiaan van der Kaaij, Annemarie van der Wilt, Martin Schulz

Sterke signalen, wisselende verhalen

Lessen naar aanleiding van het ontstaan en lange tijd voortbestaan van ‘de alleenverdienersproblematiek’

Andrea Frankowski, Wiljan Hendriks, Marije Huiting, Tijs van de Vijver, Martijn van der Steen, Mark van Twist

Technologie in de tussentijd: AI, publieke waarde en democratie

Martijn van der Steen

Onderweg ontwerpen

Een stelsel voor onderwijs aan nieuwkomers ontwerpen

Annemarie van der Wilt, Martijn van der Steen, Christiaan van der Kaaij, Eva Kloet, Laura Schröer, Bart van Kessel

Audit, maar dan anders

Een verkenning naar hoe het repertoire van auditors zich laat verbreden en verdiepen

Jorren Scherpenisse, Mark van Twist, Robin Hill

Kostbare geneesmiddelen

De VIG tussen leden, politiek en maatschappij

Andrea Frankowski, Paul Frissen, Tom Lubbers, Martin Schulz, Mark van Twist

Gedeelde sturing

Regionaal samenwerken voor een betere aansluiting tussen mbo en arbeidsmarkt

Annemarie van der Wilt, Tijs van de Vijver, Laura Schröer, Jessie Samwel, Wiljan Hendrikx, Nancy Chin-A-Fat

Werk maken van erkenning

Over contact als toegangspas

Guido Rijnja

Leren van onderzoek naar ongevallen

Hoe onderzoekscommissies een narratief construeren en wat dat betekent voor leren

Hans de Bruijn

Signalen managen

Over de omgang met signalen bij het ministerie van SZW

Andrea Frankowski, Laura Schröer, Annemarie van der Wilt, Wiljan Hendrikx, Robin Hill, Myrthe van Delden, Martijn van der Steen

Over intenties en interferenties

Een lerende evaluatie van de schadeafhandeling rond Kanaal Almelo-De Haandrik

Myrthe van Delden, Georgina Kuipers, Mark van Twist, Marise van 't Wout, Robin Hill

Bedreiging en bescherming

Tussenevaluatie van de netwerkaanpak van het Netwerk Weerbaar Bestuur
Georgina Kuipers, Gert Jan Geertjes, Jessie Samwel, Christiaan van der Kaaij, Rogier van der Wal, Willeke Slingerland en Martijn van der Steen

Publicaties uit eerdere jaargangen zijn te vinden op www.nsob.nl

COLOFON

© 2026

ISBN NUMMER

978-90-836349-4-4

ONTWERP

Ontwerpwerk, Den Haag

Nederlandse School voor Openbaar Bestuur

www.nsob.nl

Over NSOB

De Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) is een hoogwaardig onderwijs- en onderzoeksinstituut in het hart van de hofstad. Binnen dit instituut worden wetenschappelijke kennis over en praktijkervaring met het Nederlandse openbaar bestuur met elkaar verbonden. De NSOB organiseert opleidingen, publieke debatten en verzorgt wetenschappelijke en professionele publicaties.